

TEORIA I PRAKTYKA KREOWANIA METROPOLII TOTALNEJ NA PRZYKŁADZIE PEKINU

THE THEORY AND PRACTICE OF CREATING A TOTAL METROPOLIS THE EXMPLE OF BEIJING

Wojciech Kosiński

Prof. zw. dr hab. inż. arch.

Politechnika Krakowska
Wydział Architektury
Pracownia Proj. Arch. Krajobrazu

STRESZCZENIE

Zaprezentowano syntezę najnowszych badań nad kształtowaniem struktury przestrzennej Pekinu. Proces ten, trwa od tysięcy lat, na przemian w formie erupcji albo stagnacji. Przemiany te osiągają albo progres metropolitalny, albo przeciwnie – obfitowały w tendencje i wydarzenia tragiczne, a nawet zbrodnicze i ludobójcze.

Pekin stanowi obraz malowany przez uwarunkowania w zakresie władzy, polityki zewnętrznej i wewnętrznej, czynników społecznych, materialnych i niematerialnych, np. filozoficznych i religijnych / ateistycznych. Stanowi zarówno ekscytujący i niepowtarzalny przypadek indywidualny, jak też przynosi światu liczne wzorce dla dobrego naśladowania i kontynuacji nawet w innych warunkach cywilizacyjnych i kulturowych.

Słowa kluczowe: artyzm, Chiny, metropolia, Pekin, społeczeństwo, władza, światopogląd.

ABSTRACT

The essay presents a synthesis of the latest research results regarding the shaping of the spatial structure of Beijing. This process has been ongoing for thousands of years, constantly either erupting or stagnating. The changes themselves have either involved metropolitan progress or quite the opposite - tendencies and occurrences replete with tragic consequences, bordering on the criminal or even genocidal.

Beijing is like a picture painted by the conditions depending on political power, domestic and foreign policy, social conditions - those both material and immaterial like philosophical or religious/non-religious principles. It is also a fascinating and unique research case, which provides the world with numerous patterns that can be emulated and continued even in different cultural conditions.

Key words: artistry, China, metropolis, Beijing, society, power, world view.

1. WSTĘP

Kultowa i zarazem na wskroś realistyczna stolica Republiki Chin prezentuje cenny dla badacza, dla planisty i dla projektanta – zarys i zespół cech miastotwórczych. Są one zarówno indywidualne dla tego niezwykłego mega-miasta, jak również uniwersalne i modelowe. Towarzyszą one w kształtowaniu urbanistyki, architektury i krajobrazu wielkomiejskiego w Chinach - od okresu prahistorii, potem przełomu średniowiecza i nowożytności – aż do chwili obecnej. Podobnie jak w odniesieniu do chińskich miast pierwotnych [15], należy stwierdzić, że kraina ta stanowi dla badacza europejskiego lekcję nieznaną i niezrównaną. W niniejszym przypadku – taka lekcja ma miejsce w odniesieniu do pojedynczej, wyjątkowo wyniesionej znaczeniowo, oraz gigantycznej ludnościowo i obszarowo - metropolii stołecznej. Dostarcza wiedzy i doświadczeń; stanowi fenomenalny materiał dla studiowania teorii i praktyki w dziedzinie kreowania przestrzeni wielkomiejskiej.

Podobnie jak wspomniane prastare, ale zbadane struktury i krajobrazy urbanistyczne Państwa Środką, tak również słynna jego stolica wnosi do profesjonalnej wiedzy unikalne wartości. Są nimi: bogactwo historii, wielość walorów ideowych, użytkowych i przestrzennych, oraz niespotykany w świecie ład kompozycyjny. Jest on organicznie „przyrodzony” do chińskich budowniczych, immanentny: w budownictwie geometryczny i kulturowy; a w kreowaniu krajobrazu – kontekstualny, miękko kształtny, przepleciony z przyrodą.

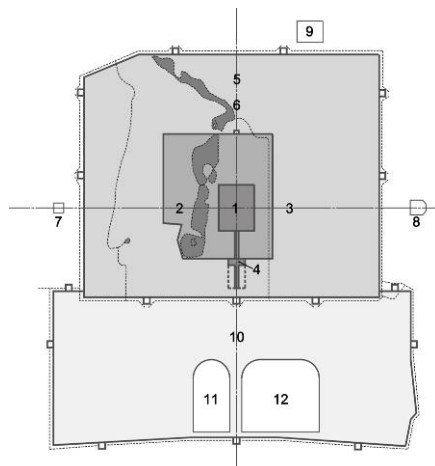
2. UWARUNKOWANIA I OGÓLNY SZKIC HISTORYCZNY – PODSTAWY ROZWOJU STRUKTURY PRZESTRZENNEJ WIELKIEGO MIASTA – NA PRZYKŁADZIE PEKINU

To unikalne miasto przeżyło przez tysiąclecia okresy wyjątkowo radykalnych progów rozwojowych i przemian urbanistycznych, powiązanych często z drastycznymi wydarzeniami polityczno – społecznymi. Można więc w historycznym przebiegu kulturowym Pekinu – odzwierciedlonym w urbanistyce, wyróżnić w ekstremalnym uproszczeniu, dla użycia klarowności, poszczególne etapy przekształceń. Okres pierwotny - plemienny i królewski; jest niejako przygotawczy do wielkości znaczeniowej tego miasta. Następnym jest okres starożytny i szczególnie ważny średniowieczny charakteryzujący się władzą „silnej ręki” - od ok. wieku XI p.n.e. – do wieku XIII n.e. Kluczowy jest okres zjednoczonego cesarstwa - późne średniowiecze i nowożytność. Jest to czas rozwojowej świetności, przy jednoczesnych dramatycznych zakrętach historii politycznej i społecznej (wiek XIV – XV). Kolejnym jest nowożytny okres umiarkowanego rozwoju (uznawany przez niektórych badaczy za „świetność”, co trudno uzasadnić (w. XVI – poł. w. XIX). W późniejszym okresie: *fin-de-siecle'u* (nieco podobnie do ówczesnej sytuacji europejskiej w aspektach losu wielkich monarchii), postępuje stagnacja, schyłek cesarstwa i jego upadek (ok. 1850 – 1911/2).

Dalsza część XX wieku - znów ujmując w znacznym uproszczeniu – to kolejno następujące okresy, brzemienne w wielkim stopniu dla budownictwa miejskiego. Rozpoczyna tę nową, nowoczesną, wyjątkowo szczęśliwą epokę Republika Demokratyczna pod kierunkiem charyzmatycznego dr. Sun Jat Sena przywódcy postępowej partii Kuomintang (lata 20. i część lat 30. - odpowiednik Drugiej Rzeczypospolitej w Polsce). Kres tej optymistycznej epoki kładzie okres wojen, okupacji oraz rewolucji (1937 – 1949). Po tych burzliwych i tragicznych czasach następuje totalitaryzm komunistyczny, z fatalną tak zwaną rewolucją kulturalną, pod dyktando reżymu Mao trwającą w latach 1949-1976.¹

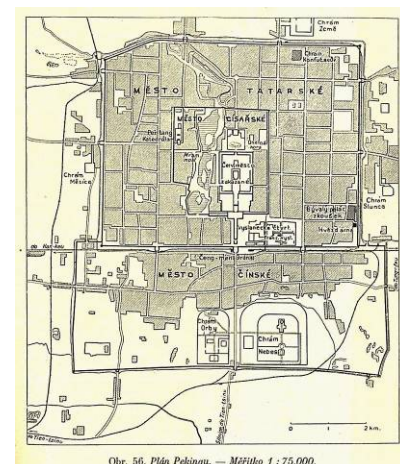
¹ Po jego śmierci następuje stopniowa transformacja. Jest jednak napiętnowana tragiczną rewoltą wolnościową ze strony młodej inteligencji, zdławioną poprzez śmiertelne spacyfikowanie studentów czołgami na Placu Tien an Men w roku 1989 tożsamym czasowo z postkomunistyczną transformacją w Europie. Chińska przemiana jest następnie sterowana w kierunku oryginalnego eksperymentu dwu-systemowego. Jest nim komunizm kapitalistyczny, który powoduje, że Chiny stają się łosie ambiwalentne, sprzecznościowo dwoiste. Są jednocześnie nadal opresyjne w społecznej polityce wewnętrznej i w zakresie nie respektowania praw człowieka, ale otwarte gospodarczo i kulturowo na świat. Po raz pierwszy od XV wieku zarzucony zostaje nieludzki Konfucjanizm – filozof niewolniczego totalizmu; który był wspierany przez komunistę Mao Tse Tunga. Wspomniana polityka

Przekładając na ujęcie urbanistyczne ten super zwięzły rys historyczny będący tłem dziejów politycznych miasta, można wyróżnić kilka najistotniejszych faz jego rozwoju przestrzennego, odzwierciedlonych w wyrazistych przedsięwzięciach inwestycyjnych. Pierwotne, prahistoryczne (terminologia Jerzego Gąssowskiego [6]) i wczesno – średniowieczne miasto w miejscu Pekinu², było wprawdzie ufortyfikowane murami, ale nie odkryto w jego śladach istotnych cech kompozycyjnych. Natomiast najstarsza, najważniejsza znaczeniowo i najbardziej spektakularna część Pekinu lokacyjnego i harmonijnie komponowanego, to jego część centralna, utworzona z trzech współśrodkowych prostokątów, bliskich proporcjami do kwadratów. Wszystkie one były wydzielone potężnymi murami obronnymi, z licznymi basztami bramnymi. Najbardziej centralny, najmniejszy z trzech prostokątów, o kompozycji założonej na dwóch skrzyżowanych pośrodku osiach (por. rzymskie osie poprzeczne *cardo* i *decumanus*), to słynne Miasto Zakazane. Stanowi ono w zasadzie zespół pałacu cesarskiego, z licznymi pawilonami pomocniczymi: świątynnymi tudzież świeckimi oraz ogrodami. Drugi, większy prostokąt otaczający Miasto Zakazane i zarazem współśrodkowy z nim – założony na tych samych skrzyżowanych osiach symetrii, to Miasto Cesarskie (Imperialne).

Ryc. 1 Pekin w okresie od XVI do XIX w. Źródło: Opracowanie Studio AS Wojciech Kosiński, grafika Dariusz Kronowski.

Fig. 1 Beijing between the XVI and XIX centuries. Source: Developed by Studio AS Wojciech Kosiński, graphic design by Dariusz Kronowski

Ryc. 2 Pekin w roku 1930. W świątynnej dzielnicy południowej widoczna niepełna zabudowa w ramach przygotowanej zawczasu obwodnicy. BPEH. Źródło: Fot. autor

Fig.2. Beijing in 1930. The southern temple district has visible gaps in its structure, which has been prepared for a bypass. BPEH. Source: Phot. by the author.

Stanowiło ono przez wieki istotną substancję metropolitalną. Było ono z zasady przeznaczone do pełnego zabudowania - nasycenia budynkami w postaci struktury osiedleńczej - regulacja obejmowała wypełnienie całości tkanką miejską, ale zrealizowano tę wizję tylko częściowo. Niezabudowane zostały do końca lat 30 XX wieku obszary zewnętrzne, czyli dalsze od centralnego pałacu, pozostające w obramieniu drogi obwodnicowej, zbudowanej niejako „z zapasem”, zgodnie z master-planem geometrycznym. Natomiast jego część zachodnia i północno – zachodnia między murem zachodnim Miasta Zakazanego, a własnym murem zachodnim oraz zachodnią częścią swego muru północnego – zostało wypełnione wspinałym parkiem. Ma on swobodną kompozycję naturalistyczną, z wieloki-

najnowsza objawia się bezprecedensowym w historii świata przyrostem inwestycyjnym, w tym budowlanym i urbanistycznym.

² Pekin w głównym języku chińskim – narzeczu Han oznacza „stolicę Północy”. Ma to w sobie konotacje chłodu, także emocjonalnego, życia utrudnionego przez surowy klimat, północnego Pacyfiku, pustyni, Mongolii a nawet Syberii. Jest to etos przeciwny do barwnego i żywego Południa w rejonie Morza Południowo-chińskiego, słonecznego Kantonu czyli Guanzou, rzeki Perłowej, otwarcia na świat, życia wśród kwiatów i podzwrotnikowego słońca.

lometrową sekwencją akwenów. Są nimi jeziora połączone nieregularnymi kanałami, wyglądającymi jak „dzikie” rzeki z rozlewiskami. Ten organiczny pejzaż kontrastuje i dopełnia prostoliniowe, geometryczne struktury budowlane: domy i drogi. To Miasto Cesarzkie jest najstarszym z trzech prostokątnych założeń; stanowiło istotną metropolię – stolicę. Z kolei, będące usytuowane wewnątrz niego - Miasto Zakazane, jest przedsięwzięciem późniejszym. Zaistniało najpierw, jako wolno stojący pałac, a potem zostało rozwinięte, jako czworokąt własnych murów, otaczający zespół pałacowy.

Trzecim z współśrodkowych prostokątów jest najpóźniejsze z tych założeń: tak zwane „Miasto Wewnętrzne”³. Powstało, jako logiczny wytwór planistyczno-urbanistyczny, wskutek przejścia przez Pekin, kolejnego „progu rozwojowego miasta” (określenie B. Malisza, por. jego Teoria Progów [19]). Taki współśrodkowy rozwój dużego miasta jest znany w historii sztuki urbanistycznej, na przykład z Moskwy, Wiednia i z Paryża, a także śladowo – z Krakowa⁴. Wspomniane metropolie europejskie były strukturami rozwojowymi - „stojowymi”, o naturalnej, jak gdyby biologicznej formie kolistej i eliptycznej. Natomiast w estetyce makro-urbanistycznej Pekinu, w unikalny sposób, owa „progowa” struktura centralna stanowiąca „model grawitacyjny” (por. M. Batty: „*Miasto Złożone – Complex City*”[1]) została ujęta w formy geometryczne – wielokąty: prostokąty i ośmiokąty, a dokładniej prostokąty z przyciętymi równo narożnikami pod kątem 45 stopni.

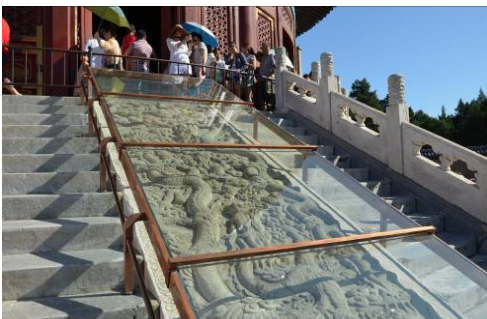
Ryc. 3 Północno – zachodnie obrzeże Pekinu. Jezioro i Pałac Letni - konsekwentna geometria. BPEH. Źródło: Fot. autor

Fig. 3. The north-western edge of Beijing. A lake and the Summer Palace - consequent geometry. BPEH. Source: Phot. by the author.

Ryc. 4 Świątynia Nieba na pn. – wsch. od Miasta Zakazanego. Konsekwentna geometria. BPEH. Źródło: Fot. autor

Fig. 4 The Temple of Heaven towards the northeast of the Forbidden City - consequent geometry. BPEH. Source: Phot. by the author

Ryc. 5 Świątynia Nieba na pd. od Zakazanego Miasta i Placu Tian An Men. Zabezpieczone elementy zabytkowe. Źródło: Fot. autor

Fig. 5. The Temple of Heaven to the south of the Forbidden City and Tian-An-Men Square. Secured historical elements. Source: Phot. by the author

Ryc. 6 Świątynia Nieba na pd. od Zakazanego Miasta i Placu Tian An Men. Rysunki konstrukcji dachu. BPEH. Źródło: Fot. autor

Fig. 6. The Temple of Heaven to the south of the Forbidden City and Tian-An-Men Square. Roof structure. BPEH. Source: Phot. by the author

³ Jest ono – znacznie bardziej logicznie nazywane „Głównym Miastem” lub „Dużym Miastem”.

⁴ w którym są na razie 2 niekompletne obwodnice i zaczątek dalszych.

Czwartym, już mniej (nie-) strukturalnym dodatkiem makro-urbanistycznym do trójprostokątnego Pekinu, jest „Miasto Zewnętrzne”. Stanowi ono wielki, ponad 15 kilometrowej długości, wydłużony prostokąt, dodany do wyżej opisanej struktury, po stronie południowej. „Miasto Zewnętrzne” jest „doklejone” do południowego muru „Miasta Wewnętrznego”. „Miasto Zewnętrzne” jest symetryczne wobec jednej z głównych osi północ – południe miasta.

Ta symetria jest przeprowadzona konsekwentnie, a zarazem dziwacznie. Miasto Zewnętrzne po obydwu stronach/brzegach: od wschodu i zachodu – jest nieznacznie wysunięte poza linie głównych murów Miasta Dużego, tworząc niewytłumaczone uskoki. Być może były to swoiste wklęsłe bastiony wymyślone z pobudek obronnych. Zewnętrzny obwód całości założeń: Miasta Wewnętrznego wraz z Miastem Zewnętrznym wynosi około 60 km. Poglądowo oznacza to, że gdyby Pekin był kwadratem, jego bok wynosiłby – wspomniane wyżej – około 15 kilometrów, czyli $\frac{1}{4}$ obwodu. W bardzo dalekiej analogii można wskazać, że idea linearnego „dokładania” na głównej osi N-S nowych segmentów miasta („kanapka”, „szaszłyk”) znakomicie została przeprowadzona w Krakowie⁵.

Pekin, w wyżej zarysowanej, niezmienionej, całościowej postaci przetrwał wieki, przy minimalnie narastającej chaotycznej zabudowie poza murami, aż do 1949 roku, czyli do końca drugiej wojny światowej i do nastania ustroju komunistycznego.⁶

Niestety po upadku cesarstwa i narodzinach demokracji republikańskiej pod przewodnictwem światowego, wykształconego prezydenta Sun Jat Sen’a od 1912 roku, zbyt mało czasu pozostało do prawdziwej transformacji. Nielicznymi osiągnięciami „międzywojennymi” z lat ‘20. – ‘30. XX wieku są np. pogłębione modernistyczne teorie urbanistyczno-architektoniczne i adekwatne przedsięwzięcia modernistyczne w miastach Suzhou i Tianjin [14]. Owa stagnacja inwestycyjna mimo uzyskania otwarcia polityczno-gospodarczego była skutkiem rychłego popadnięcia Chin w pasmo nieszczęść⁷.

Ryc. 7 Jezioro Kunming w zespole Pałacu Letniego Jiheyuan. Wspaniała majestatyczna kompozycja krajobrazowa: woda, zadrzewienia przesłaniające miasto i góry. Źródło: Fot. autor

Fig.7 Kunming Lake in the Jiheyuan Summer Palace complex. A wonderful and majestic landscape composition: water, the trees covering the city and the mountains. Source: Phot. by the author

Ryc. 8 Zabytkowy kamienny most cesarski na Jeziorze Kunming w zespole Pałacu Letniego Jiheyuan. Obecnie popularna piesza promenada. Źródło: Fot. autor

Fig. 8. The historical imperial stone bridge over Kunming Lake, part of Jiheyuan Summer Palace complex, currently a popular pedestrian walkway. Source: Phot. by the author.

⁵ Na krakowskiej osi południowej dobudowano systemowo do Starego Miasta kolejno: Okół, Kazimierz, potem pomiędzy nimi Stradom, wreszcie po wiekach – po drugiej stronie Wisły – Podgórze. Ta dzielnica, dalej rozwijana była już na nowych, soc-modernistycznych zasadach, których nie można nazwać systemowymi.

⁶ Stało się tak, gdyż po śmierci kreatywnego, otwartego (aczkolwiek prywatnie „potwornego”) cesarza Yongle (1360–1424, vide dalej), a zwłaszcza po zmianie rządów dynastii Ming (1368–1644) na dekadencją dynastii Qing (1644–1911/12), powróciło Konfucjańskie „zamknięcie” kontaktów międzynarodowych. Znowu nastąpił zastój w dziedzinie innowacji wewnętrznych oraz pogłębienie ubóstwa i pogębienie społeczeństwa, przez odizolowanie od narodu i świata reżym cesarski.

⁷ Były nimi zwłaszcza: seria walk rewolucyjnych od 1924 roku, przedwczesna śmierć opatrnościowego prezydenta Sun Jat Sena w 1925 roku, wojny domowe między demokratycznym Kuomintangiem pod wodzą patriotycznego oświeconego marszałka Czang Kaj Szeka, a totalitarnymi ordynarnymi komunistami pod przywództwem Mao Tse Tung (Długi Marsz). Nastąpiła kolejno: okrutna inwazja japońska w 1937 r. (rzeź w Nankinie); utworzenie marionetkowego państwa Mandżurskiego; druga wojna światowa, zakończona objęciem władzy przez komunistów. Została proklamowana w 1949 r. przez przewodniczącego Mao podczas wiecu na feralnym placu Tien An Men.

Ryc. 9 Fragment ogrodu geologicznego i archeologicznego w zabytkowym parku śródmiejskim. Źródło: Fot. autor

Fig. 9 Fragment of the geological and archeological garden in the historical central park. Source: Phot. by the author.

Ryc. 10 Ambitne wprowadzenie modernistycznego wejścia do zabytkowego budynku w śródmieściu. Źródło: Fot. autor

Fig. 10. An ambitious introduction of a modernist entryway into a historical building in the city center. Source: Phot. by the author

Ryc. 11 Charakterystyczne „minimalistyczne” przejście amfiladowe w zabytkowym zespole śródmiejskim. Źródło: Fot. autor

Fig. 11 Characteristic "minimalist" entryway into a historical complex in the city center. Source: Phot. by the author.

Ryc. 12 Zabytkowa „street architecture” – architektura (przy) ulicy. Charakterystyczna minimalistyczna kolista brama. Źródło: Fot. autor

Fig. 12 Historical "street architecture" - a characteristic minimalist round gate. Source: Phot. by the author.

3. SZCZEGÓLWE STUDIUM EWOLUCJI STRUKTURY PRZESTRZENNEJ PEKINU – EPOKOWA OSOBOWOŚĆ I ROLA CESARZA YONGLE

We wspomnianym wyżej miejscu obecnego Pekinu, najstarszym zbadanym zespołem urbanistycznym było otoczone murami miasto – państwo „Ji”, datowane na okres ok. XI – VII w. p.n.e. [8, s. 391-427]. Ułożono je w idealnej lokalizacji: na płaskawym plateau otwartym w kierunku południowym dającym doskonale nasłonecznienie i ogrzewanie, a zamkniętym półkolem górskim od trzech pozostałych stron świata, „osłonięte od zimnych wiatrów i wrogów”. W kolejnym okresie, który przeszedł do historii pod nazwą „Wiosna i Jesień”, ustalonym na 722 – 481 r. p.n.e., to miasto, pod nieco zmienioną nazwą Yan (Jan) lub Yen (Jen), pełniło nadal rolę stołeczną. Prawdopodobnie tę kluczową pozycję w regionie i kraju miasto utrzymywało i nadal utrzymuje przez ponad 15 wieków (aczkolwiek stolica bywała przenoszona). Jest to odnotowane między innymi w odniesieniu do państwa mandżurskiego w tym miejscu, w okresie X – XI w. n.e [8, s. 405-409]. Dramatyczne przyspieszenie wydarzeń następuje o wiek później.⁸

⁸ Dramatyczne przyspieszenie wydarzeń następuje o wiek później: w r. 1215 armia Mongołów pod dowództwem Dżyngis-chana podbija miasto i morduje ludność miejscową. Natomiast jego słynny wnuk Kublaj Chan w 1267 r. odbudowuje stolicę, zmienia jej nazwę na „Dadu”. Cztery lata później koronuje się na cesarza Chin, zakładając dynastię Yuan, panującą w okresie 1271-1368 r. Stolica Dadu otrzymuje nowe miejskie centrum. Jest nim znakomicie ufortyfikowany czworokąt murów miejskich, którego wnętrzu otrzymuje nazwę „Miasto Cesarskie” (ang. „Imperial City”). W 1368 r. dynastia Yuan (Juan) ulega odsunięciu od władzy przez armię rodziny Ming. Jej przywódca, nowy cesarz Hongwu (Hong-Wu), inauguruje okres panowania tejże, swojej, najznakomitszej

Od tego momentu w ciągu trzech lat przygotowano plany dla ponownego przeniesienia stolicy cesarstwa, co planowo nastąpiło w 1406 roku.⁹ Przygotowania do przenosin stolicy, stają się urbanistyczną „przygodą” twórczą, którą można z obiektywnym spokojem ocenić, jako jedno z najznakomitszych wydarzeń w dziejach budowy miast świata. Jongle ze swymi geodetami oraz zapewne z innymi planistami, których imiona i nazwiska nie są dotąd wiarygodnie zbadane – zakreślają wspaniały system ww. trzech koncentrycznych prostokątów, „prawie kwadratów”. Są one idealnie zorientowane do stron świata: na geograficznym podkładzie – mapie; respektują perfekcyjnie owe prostokątne układy systemu – siatkę południków i równoleżników.

Wynikiem tego myślenia była idealna - w zasadzie - siatka urbanistyczna, tożsama z 4-ma stronami świata. Oczywiście dawało to – i daje nadal - kapitalną orientację w mieście - „na słońce i na gwiazdy” – jest to swoisty pra GPS. To ułatwiało także i uczytelniało orientację przestrzeni publicznych oraz budowli wobec przebiegu słońca. Dawało to pożądane efekty funkcjonalne: nagrzewanie i wychładzanie pomieszczeń, przewietrzanie wnętrz urbanistycznych i architektonicznych. Również ułatwiało projektowanie efektów estetycznych, takich jak: gra światła i cieni przemieszczająca się w ciągu dnia w sposób przemysłany i pożądany - na budynkach, pomnikach, i in.¹⁰

Cechą wyróżniającą wczesno średniowieczną urbanistykę ceremonialną w centrum Pekinu od 13 wieku poprzez wiek 14-ty, a więc z epoki Mongolskiej i dynastii Juan, czyli jeszcze z przed okresu cesarza Jongle, dynastii Ming i Miasta Zakazanego – jest „symetria asymetryczna” oraz „sztywne budownictwo, miękkie ogrodnictwo”. „Asymetryczna symetria” jest frapującą cechą kształtowania chińskiego krajobrazu kulturowego, wynikającą między innymi z idei „zen” - kojarzonej obiegowo głównie z Japonią, a jednak pochodzącej z Chin i mającej najwyższe osiągnięcia w Chinach [16]. Kompozycja poprzez „asymetryczną symetrię” została wniesiona do szerokiej wiedzy na Zachodzie poprzez publikacje Charlesa Jencksa o znaczeniu chińskiego ogrodu [11], oraz nt. postmodernizmu w architekturze (por. *Language of Post-Modern Architecture*, pol. *Architektura postmodernistyczna*). O ile te publikacje obejmują interpretacje chińskiej urbanistyki oraz sztuki ogro-

w historii Państwa Środka – dynastii Ming. Przy tej okazji nazwa stolicy (najdawniej Ji, potem Dadu, czyli obecnego Pekinu), została zmieniona na „Beiping”, co oznacza „spokój północy” albo „północ uspokojona / spacyfikowana”. Natomiast godność i funkcja stolicy państwa została przeniesiona do Nankinu (ang. Nanjing). Idealnie zachowane XIII-wieczne warowne Miasto Cesarskie autorstwa Kubłaj Chana, w centrum zdetronizowanej stolicy Beiping, zostało z rozkazu wyż. wym. cesarza Hongwu z dynastii Ming, zburzone w rok po zdobyciu (1369). W kolejnym roku 1370, syn cesarza Hongwu – książę Zhu Di został mianowany księciem rejonu Beiping, obecnego Pekinu; potem stał się największym z chińskich cesarzy i przyjął imię cesarskie: Hongle (Yongle, Jongle). Tamże, w Beiping’u, na miejscu wyburzonego - przez swojego ojca - centralnego Miasta Cesarskiego, wznosił dla siebie wspaniały pałac księżęcy (1379), którym zapoczątkował swój autorski – przysły zespół urbanistyczno architektoniczny – słynne Zakazane Miasto. W 1399 roku, a więc niemal w trzydzieści lat po osadzeniu go w roli księcia Beiping’u, Zhu Di dokonał zamachu stanu i przejął cesarski tron. Trzy lata później przyjął wyżej wspomniane, imię imperatorskie Jongle (Yongle, 1402), które rozślawiło go w historii Chin oraz w historii powszechnej. Jongle w rok później przemianował księżęce miasto - a dawną stolicę Beiping, na Beijing (wymowa chińska i angielska Bejdżing, pol. Pekin), co jak wyżej wspomniano wyklada się jako „północna stolica”, albo „stolica Północy” (1403).

⁹ Kwestia przenosin stolicy Chin pomiędzy Pekinem a Nankinem będzie jeszcze wracać w historii, także w XX wieku. Ma to specyficzną i charakterystyczną wykładnię. Nankin uznawany jest jako punkt symbolizujący kierunek pro-południowy chińskiej geopolityki, w stronę cieplejszego klimatu oraz w stronę mórz południowych i otwarcia na świat; z dala od Mongolii i Rosji. Symbolizuje także wysoką arystokratyczną klasę społeczności rdzennie chińskiej wywodzącej się z rodzimego pra-plemienia Han (por. w polskiej kulturze Polanie, Wielkopolska i ich stolice: Gniezno, Poznań). Natomiast Pekin niesie w sobie symbolikę i tradycję północy Mongolii, a w konsekwencji dalej – Syberii oraz groźnych krain i nieokrzęsanych ludów północnych.

¹⁰ Wiedza na temat dziejów kształtowania Pekinu, zarówno faktów jak i refleksji, z dziedzin politycznych i projektowych- była dana autorowi z co najmniej pięciu źródeł: 1. Klasyczne gabinetowe studia naukowej literatury przedmiotu, stosunkowo skromnej, a nawet w niektórych segmentach wiedzy - ubogiej; 2. Studia kolejnych planów – im nowszych epok dotyczących, tym liczniejszych i bardziej kompletnych; 3. Kapitałne materiały oraz informacje płynące z rewelacyjnego Muzeum Miasta Pekinu, studiowane in situ. Są to zwłaszcza plany/mapy miasta datowane kolejno w roku: 1830, 1848, 1861, 1870, 1874, 1875, 1878, 1907, 1912, 1914, 1915, 1916, 1921, 1925, 1926, 1930, 1934, 1935, 1936, 1948, 1953, 1957, 1968, 2005, 2010. Zestaw ten imponująco ilustruje kolejne przemiany przestrzenne stolicy, jej urbanistyczne wzloty (okres republikański Sun Yat Sen’a), upadki (okres komunistyczny Mao) i odrodzenie (okres Teng’a i dalej do chwili obecnej); adresy internetowe Składu Map w Muzeum: [22], [23] 4. W tymże Muzeum Miasta Pekinu kilkudziesięciometrowa, animowana makieta metropolii. 5. W wreszcie *last but not least* - studiowanie miasta *in situ*.

dowej z punktu widzenia architekta, to publikacja jego żony Maggie Keswick ujmuje te zagadnienia z pozycji twórczości w zakresie sztuk pięknych [13]; na przykład „twardych” budowli, kontrastujących z „miękką” zielenią i akwenami. Wśród asymetrycznych, miękkich składników kompozycji krajobrazowej centrum Pekinu, zwłaszcza fascynujące jest zestawienie prostokątnej struktury pawilonów i świątyń, oraz pasma malowniczych akwenów – sekwencji międko kształtowanych stawów powiązanych również naturalnie wyglądającymi kanałami [17].

Zespół ten stanowi ikonę stolicy i jest jednym z jej symboli. Dobrze wyróżnia się, jest widoczny na planie miasta i w oglądzie z wysokości. Jest charakterystycznym znakiem emblematycznym w strukturze urbanistycznej, która odróżnia Pekin od innych metropolii, np. w nauce o sztuce budowy miast¹¹. Liczy to wodne pasmo prawie 10 kilometrów długości, jest poprzecinane kilkakrotnie przez arterie wschód – zachód. Rozpoczyna się owa „niebieska wstęga” segmentem jeziora zwanego Zhong Nan Hai, leżącego po zachodniej stronie na zewnątrz Miasta Zakazanego (zrealizowanego później, już w 15 wieku przez cesarza Jongle), ale w obrębie Miasta Cesarskiego. Dalej prowadzi to pasmo w sposób ciągły poprzez kolejne poszerzenie w formie jeziora Bei Hai, dalej w kierunku północnym.

Tutaj sekwencja akwenów „wyptywa” poza Miasto Cesarskie na zewnątrz, a jej ostatni segment północny i północno-zachodni mieści się w trzecim – zewnętrznym prostokącie, nazwanym jednak na pozór paradoksalnie - Miastem Wewnętrznym. Te linearne akweny są otoczone Cesarskimi Ogrodami, tworząc w sumie tak zwany Park Zachodni, kreujący od 15 wieku fenomenalną dwoistą całość urbanistyczną z Miastem Zakazanym. Ten system sekwencji otwartych akwenów sięga aż po jezioro Liu Jin, leżące w pobliżu 4-tej obwodnicy miasta po stronie północnej, stanowiącej rubież strefy wielkomiejskiej [26], podobnie jak Bulwar Peryferyjny w Paryżu.

4. KULTOWE I PUBLICZNE CENTRUM: PEKINU I "PAŃSTWA ŚRODKA". KONTYNUACJA I KULMINACJA MISJI CESARZA JONGLE "ZAKAZANE MIASTO" CZYLI „STARY PAŁAC”

Kultowym przykładem w dziedzinie rygorystycznej symetrii przeplatanej z kompozycją swobodną, a zarazem urbanistycznej geometrii przeplatanej z organicznością, jest ikona chińskiej urbanistyki, kultury i tożsamości narodowej – tzw. Miasto Zakazane, ang. *Forbidden City*. Stanowiło i stanowi ono dla Pekinu ściśle centrum, a wręcz epicentrum, od którego później metropolia rozrastała się szerzej, z wykorzystaniem jego pierwotnej, fundamentalnej geometrii [30]. Jest w tym odwiecznym i wciąż niezmiennym centralizmem urbanistycznym – symbolicznym, pewna analogia do statusu Luwru wobec Paryża, a w dalszej analogii do zespołu Rynku Głównego i Starego Miasta w Krakowie. Pekin bowiem mimo swego wręcz monstrualnego ogromu – obszarowego i ludnościowego, nie wykształcił - w pełni konkurencyjnej dla Zakazanego Miasta i jego otoczenia - struktury policentrycznej.

Zakazane Miasto w najważniejszym czasokresie kluczowym dla rozwoju Chin, stanowiło dla „chwały cesarstwa”¹², niejako „obudowę” majestatu władcy: namiestnika boga przodków i władcy absolutnego nad ludźmi.¹³ Oryginalna chińska nazwa tego zespołu brzmi Gugong (Gu Gong), co znaczy Stary Pałac. Natomiast określenie Miasto Zakazane było i jest oficjalnie przez Chińczyków przyjmowane niechętnie. Jest stosowane przez osoby miejscowe niechętnie władzy, albo przez osoby zagraniczne niewyczuwające tej subtelności znaczeniowej [24].

¹¹ Zagadnienie to znakomicie prezentował studentom WAPK w latach 60. XX w. prof. Andrzej Domański w ramach wykładów kursowych z przedmiotu „Historii Sztuki Budowania Miast”.

¹² Sformułowanie Jean D’Ormesson’a w odniesieniu do wybranego okresu świetności w historii Francji; por. [4] *passim*.

¹³ „Król w swoim obmurowanym mieście symbolizuje Wszystko pod Niebem. Powinien przyłgnąć do Tao, podtrzymać mądrość i osłaniać świetność. A wówczas nie będzie udręki, wykorzystania, gorczy, niebezpieczeństwa i zguby” [29]. Nazwę Miasto Zakazane „ukuto” nieoficjalnie, celem podkreślenia zakazowo - nakazowego sprawowania cesarskiej władzy, odseparowującej naród od swego boskiego majestatu.

Początek budowy tego centrum sięga epoki dynastii mongolskiej Juan, ang. Yuan, 1279-1368.¹⁴ Władca ten gościł u siebie znakomitego podróżnika weneckiego Marco Polo, autora jednej z najświetniejszych ksiązek wszechczasów [25], niezmiennie rewelacyjnej - wspomnieniowej i refleksyjnej. Wysłuchiwał od gościa opowieści o miastach Europy i świata; oraz prowadził z nim dyskusje z odniesieniami do chińskiej sztuki budowania.¹⁵ Jednak zasadniczym inwestorem tego zespołu, wzniesionego w latach 1406-1420, był genialny a zarazem wielce kontrowersyjny cesarz Jongle¹⁶ (ang. Yongle, 1360-1424)¹⁷. Pochodził z rdzennie chińskiego narodu i z arystokratycznej rodziny Han.¹⁸

Zakazane Miasto stanowi zespół rezydencji cesarskich z wieloma obiektami kultu i budowlami pomocniczymi. Zawiera w sumie blisko 1000 budynków skomponowanych z placami, zielenią i liczną, piękną małą architekturą. Zespół ten stanowi środek historycznego miasta. Cechuje się ogólną całościową harmonijnością, obrysem zbliżonym do kwadratu; również place publiczne są z zasady zbliżone w rzucie do kwadratu. Charakterystyczną cechą tego przykładu jest konsekwentna osiowość architektoniczno-urbanistyczna. Przy tym równowaga wyważenia formy całości założenia występuje miejscami dzięki harmonijnym zestawieniom po dwóch stronach osi elementów różnych, ale o podobnym „ciężarze”. Poprzednio stolica znajdowała się w Nankinie.¹⁹

Wspomniana kontrowersyjność wielkiego cesarza Jongle polegała na tym, że był on wyjątkowym okrutnikiem nawet jak na ówczesne uwarunkowania²⁰ ale jednocześnie był znakomitym budowniczym i zarządcą. Te ambiwalentne cechy czynią go podobnym do słynnego Heroda Pierwszego Wielkiego (74-4 r. pne), króla Izraela z woli Rzymu, twórcy Drugiej Świątyni Jerozolimskiej, Cezarei, Masady i Herodianum. Cesarz Jongle był także unikalny, jako nietypowa dla Chin osobowość. Cechowała go otwartość na kontakty ze światem bardziej niż u jakiegokolwiek chińskiego cesarza w historii, przedtem i potem. Stanowił w tej mierze absolutny wyjątek. Najwyraźniej stosował się tylko wybiórczo do nauk płynących z filozofii Konfucjusza, którego formalnie czcił i kultywował, wyrażając i wymuszając powszechną cześć wobec jego osoby. Cesarz więc „z jednej strony” popierał w pełni Konfucjańskie ubóstwienie władzy i nakaz ślepego posłuszeństwa wobec niej ze strony poddanych - oraz dowolne karanie i torturowanie podwładnych przez przełożonych. Natomiast pomijał te wsteczne poglądy „wielkiego nauczyciela”, które zalecały chińskiemu cesarzowi, państwu i narodowi – skrajną izolację od świata [21]. Między innymi z powodu tego izolacjonizmu zbudowany został przez poprzedników cesarza Jongle, Mur Chiński. Został on ukończony w 1368 roku przez jego bezpośrednich przodków, pochodzących z dynastii Ming. Jednakże drugą przyczyną zbudowania Muru, uzasadnio-

¹⁴ W Polsce jest to końcowy okres Piastowski, a początek epoki Jagiellonów. Konkretnie Miasto Zakazane było w sensie ideowym, lokacyjnym i w zakresie pierwszej fazy realizacji – dziełem wspomnianego wcześniej - wnuka osławionego Dżyngis Chana, również wybitnego cesarza Kubłaj Chana (1215-1294).

¹⁵ Por. w wersji zbeletryzowanej: [3], passim.

¹⁶ Jongle zbudował Zakazane Miasto korzystając z doświadczeń wspomnianego wcześniej [15] Obrządku (Rytu) Czu (wym. ang. *Rite of Zhou*) liczącego już wówczas 2500 lat. Korzystał też z porad znawców chińskiej „geomancji” lokalizacyjnej i projektowej, znanej od lat również na Zachodzie pod nazwą „feng shui” (prawidłowa wymowa: „feng szuėj”). W konsekwencji szeregu pomyślnych doświadczeń na gruncie Pekinu, cesarz przeniósł do tego miasta status stolicy imperium chińskiego. Uczynił to w 1421 r.; kiedy to przenosiny stolicy do Pekinu nastąpiło kolejny już raz.

¹⁷ Por. w Polsce: Władysław Jagiełło ok. 1362-1434.

¹⁸ która następnie poprzez koligacje włączyła się do dynastii Ming, panującej w latach 1368-1644. Dynastia ta miała jednak, w ślad za poprzednikami, również naleciałości mongolskie. Wyrażały się one mentalną orientacją ku Północy – poprzez Mongolię aż po Syberię. Cechowała się wzmocnionym okrucieństwem, w porównaniu z łagodniejszym, etosem środkowo- i południowochińskim.

¹⁹ Nosił on kolejno nazwy: Jianye, potem Jian Kiang, prawdopodobnie od rzeki Jangcy (-Kiang), nad którą to miasto jest zlokalizowane. Nosiło też pokrewne, inne nazwy jak np. Jinking i Jingtian. Nie była to jedna nazwa w wariantach różnego zapisu i wymowy, ale całkiem inne nazwy w sensie skojarzeń znaczeniowych. Obecna nazwa Nankin dla starej stolicy (ang. pisownia Nanjing, wymowa *Nandżing*), utworzył „na pożegnanie” cesarz Jongle w okresie przenosin stolicy do Pekinu¹⁹. Nankin stanowił tradycyjne miasto elit, o subtelnej piękności, toteż podobnie jak potem Kraków, mimo pozornej degradacji oficjalnego statusu, pozostał Nankin głównym ośrodkiem kultury, myśli oraz w ogóle wysokich wartości.

²⁰ Zasiłnął wielomiesięcznym, przerażającym w formie torturowaniem i w efekcie zamordowaniem ze szczególnym udręceniem 2880 niewiast ze swego dworu, jako „karą” za domniemane otrucie jego ulubienicy. Por. dziwny, jakby surrealistyczny wiersz „Bajka” autorstwa Tadeusza Gajcego, wykorzystany też jako tekst literackiej piosenki. Źródło: [5]

ną i ważną, inną niż światopoglądowy izolacjonizm, było konkretne zagrożenie z zewnątrz, zwłaszcza ze strony Mongolii. Była ona inspirowana przez najważniejszą dynastię mongolską Yuan, która utraciła władzę cesarską w Chinach i ze zrozumiałych względów pragnęła jej przywrócenia. Jongle był kategorycznie przeciwny postawie izolacjonizmu.²¹

Ryc. 13 Miasto Zakazane, widok od południa u dołu Plac Tien An Men. BPEH. Źródło: Fot. autor

Fig 13 The Forbidden City - view from the south, Tian-An-Men Square in the lower section of the image. BPEH. Source: Phot. by the author

Ryc. 14 Miasto Zakazane pośrodku, Plac Tien An Men z prawej strony, wokół Miasto Cesarskie. Okres około XVI-XIX w. BPEH. Źródło: Fot. autor

Fig. 14. The Forbidden City in the center. Tian-An-Men Square to the right, surrounded by the Imperial City. XVI-XIX century. BPEH. Source: Phot. by the author

5. "PLAC TIEN AN MEN" – URBANISTYCZNY I NIELUDZKI TOTALITARYZM

Konsekwencją wzniesienia cesarskiego Miasta Zakazanego, a więc niedostępnego dla użytkownika powszechnego, stała się inwestycja mega przestrzeni publicznej, sąsiadująca i bezpośrednio przylegająca do niego, w postaci Placu Niebiańskiego Pokoju – zapisywany Tienanmen oryginalnie w wersji chińskiej, a Tien-An-Men w wersji anglojęzycznej. Słynny plac znajduje się od strony południowej przy Zakazanym Mieście; jest więc doskonale nasłoneczniony, oświetlona jest również fasada wejściowa wielkiej południowej Bramy Niebiańskiego Pokoju prowadzącej (raczej „wpuszczającej”) do Miasta Zakazanego. Nawiązano więc w planie do prahistorycznego Rytu Czu zawartego w Kwadracie Magicznym, który nakazywał wejście/wyjście sytuować osiowo – symetrycznie od strony południowej miasta.

Ta urbanistyczna całość Miasta i Placu stanowi nie tylko absolutne centrum Pekinu, ale także, mentalnie – symboliczne centrum Chin; zaś w wyobrażeniu Chińczyków – stanowi centrum świata. Plac ma imponujące wręcz monstrualne wymiary²².

²¹ Prowadził ożywioną dyplomację z państwami sąsiednimi oraz zorganizował z nieznanym wcześniej rozmachem współpracę z krajami zamorskimi. W tym celu zbudował przy pomocy swego wspaniałego admirała Zeng He (inaczej zwany: Zu Man - eunuch i muzułmanin) gigantyczną flotę statków o długości 150 m., szerokości 50 m., liczącą 300.000 oficerów i marynarzy. Dzięki niej prowadził wymianę i handel z co najmniej 20 krajami na 3 kontynentach, a także gdzieś tam uprawiał kolonizację krain i stref przybrzeżnych. Wielka Flota została zniszczona być może przez huragan, podczas zuchwałego rejsu na Pacyfiku, na wysokości Szanghaju, z którego wypływała. W celu upamiętnienia tej legendy utworzono po przeciwnej stronie Pacyfiku na tej samej szerokości geograficznej, chiński instytut językowy i kulturalny – na wybrzeżu Kalifornii, pomiędzy San Diego w USA i Tijuana w Meksyku. Historię Wielkiej Floty chińskiej, zbeletryzował w postaci fantastyczno naukowej, efektowne i z fantazją, pseudo historyczny pisarz angielski Gavin Menzies (ur. 1937), były komandor łodzi podwodnych Królewskiej Floty Brytyjskiej [20].

²² długość 880 m, szerokość 500 m, powierzchnię 440 000 m² = 44 ha. To czyni Tien-An-Men największym komponowanym historycznym placem miejskim na świecie (nie licząc egzotycznych olbrzymich „placów broni” bez walorów kulturowych i społecznych, np. w Dzakarcie). Dla porównania, Plac Defilad w Warszawie liczy około 600 x 400 m = 24 ha; Rynek Krakowski ok. 220 x 220 m = 4,8 ha; zaś Pl. Czerwony w Moskwie uznawany przez Rosjan za wielki, liczy „tylko” około 300 m x 70 m, tj. zajmuje około 2,1 ha, a więc mniej niż 1/20 powierzchni Tien-An-Men.

Wśród słynnych placów świata, Tien-An-Men należy do najczęściej i najradykałniej przebudowywanych²³.

W latach 1954-1956 z okazji obchodów rocznicowych Chin komunistycznych zbliżających się do jubileuszu dziesięciolecia (1949-1959), Plac został powiększony. Odtąd mierzy jak wspomniano 800 metrów na osi północ-południe i 300 metrów na osi wschód-zachód, pozostając się największym na świecie. Wyłożono go wówczas betonowymi płytami i kamiennymi blokami. Znajdujące się po bokach Placu budynki zostały wyburzone, a w ich miejscu wybudowano Wielką Halę Ludową i Chińskie Muzeum Narodowe tworzące elementy pierzei krajobrazu wielkomiejskiego. Na płycie w tak powstałym wnętrzu urbanistycznym Placu znajdują się jedynie dwa duże obiekty: 38-metrowy pomnik Bohaterów Ludu oraz Mauzoleum Mao Tse Tunga.

Ryc. 15 Miasto Zakazane pośrodku, Plac Tien An Men z prawej strony, wokół Miasto Cesarskie. Okres około XVI-XIX w. BPEH. Źródło: Fot. autor
 Fig. 15. The Forbidden City in the center, Tian-An-Men Square to the right, surrounded by the Imperial City. XVI-XIX centuries. BPEH. Source: Phot. by the author

Ryc. 16 Plac Tien An Men, widok w kierunku wschodnim – Muzeum Narodowe. Źródło: Fot. autor

Fig. 16 Tian-An-Men Square, view towards the east - the National Museum. Source: Phot. by the author

Ryc. 17 Plac Tien An Men, widok w kierunku południowym – pomnik Bohaterów i Mauzoleum Mao Tse Tunga. Źródło: Fot. autor

Fig. 17 - Tian-An-Men Square, view to the south - the hero monument and the Mausoleum of Mao Zedong. Source: Phot. by the author

Plac oświetlony jest wysokimi latarniami. Na jego zachodniej pierzei znajduje się Wielka Hala Ludowa, a na wschodniej – Chińskie Muzeum Narodowe. Inwestycje te pomogły Placowi, powodując jego wrażliwy podział przestrzenny i dodając znaczeń treściowych. Plac w sposób adekwatny/stosowny pełni rolę „środka państwa środka” w sensie

²³ Jest to wynikiem zarówno wyjątkowo burzliwej historii politycznej Chin w tym okresie, jak też ukazuje łatwość i gotowość Chińczyków do podejmowania potężnych i odpowiedzialnych inwestycji. Plac i Brama powstały w roku 1417, pod przywództwem cesarza Jongle. W 1651 roku zostały przekształcone podczas odbudowy ze zniszczeń spowodowanych najazdem mandżurskim. Tian An Men za czasów dynastii Ming i Qing nie był wyłącznie placem miejskim, lecz mega przestrzenią swoiście wielofunkcyjną. Odbywały się na nim między innymi ceremonie religijne, parady wojskowe, egzekucje, ogłaszano dekrety cesarskie i wyniki nominacji oraz egzaminów państwowych.

Plac mierzył wówczas „tylko” 300 metrów szerokości, miał kształt litery T, a po jego bokach mieściły się biura cesarskich urzędników. Zostały one zniszczone w 1900 roku podczas tak zwanego Powstania Bokserów²³, a w okresie 2 wojny światowej w wyniku zbombardowania Placu przez wroga wojska cudzoziemskie. Dawny plac zaczynał się mniej więcej w połowie swojej dzisiejszej długości, od strony południowej wchodziło się nań przez piękną i wielką bramę Tsong Hua Men, zniszczoną jak mnóstwo innych bram oraz innych bezcennych zabytków, w okresie komunistycznym. Po wojnie ruiny zostały usunięte, a plac przyjął formę zbliżoną do dzisiejszej. Stał się on wybitnie ważny dla reżymu komunistów, którzy przejęli władzę w 1949 roku pod przywództwem Mao Tse Tunga, a on uroczyście proklamował to na Placu.

wielkości, potęgi, a nawet grozy. W roku 1989, który w innych krajach zapisał się wspa-
niałymi przemianami wolnościowymi, na Placu Tian-An-Men dokonano czołgami masakry
na pokojowo demonstrujących studentach [12].

6. PIERWSZA POŁOWA 20. WIEKU – REPUBLIKAŃSKI MODERNIZM. ROLA PIERWSZEGO DEMOKRATYCZNEGO PRZYWÓDCY- DR. SUN JAT SEN'A

Najnowsze stulecie 1911 – 2015 wniosły do Chin i Pekinu zmiany tak znaczne, że być
może są one największymi pokonanymi progami wśród krajów świata. W tym bowiem
okresie nastąpiły kolejno: upadek cesarstwa – demokracja – komunizm – transformacja
w stronę globalizmu i syntezy etosu Wschodu i Zachodu. Po śmierci Jongle ustały na
długie wieki dobre kontakty międzypaństwowe Chin.²⁴

Rewolucja demokratyczna w okresie 1911/1912 roku przyczyniła się do upadku cesar-
stwa, po którym zrodził się specyficzny chiński republikańizm w wydaniu partii Kuomin-
tang. Zaistniała ona i podjęła „leżącą na ulicach” władzę, pod przewodnictwem wykształ-
conego światowca z prostej chłopskiej rodziny, następnie pierwszego chińskiego prezy-
denta dr. Sun Jat, Sena, który powrócił z politycznej emigracji / wygnania i otworzył „bra-
my Muru” pomiędzy Państwem Środka i światem. Podówczas w wielu miastach Azji
i Ameryki powstały chińskie dzielnice – słynne „Chinatowns/China Towns”.²⁵

Dla niniejszej rozprawy szczególnie istotnym jest, że na podłożu wymienionych przemian
w wielkich uwarunkowaniach, nastąpiło otwarcie Chin na światowe, a konkretnie na Za-

²⁴ Jako oficjalna ideologia powrócił separatystyczny i antydemokratyczny Konfucjanizm, a łagodząca obyczaje
subtelna ideologia Tao została odsunięta, jako anachronizm na „wysypisku historii”. Po rządach dynastii Ming,
która straciła władzę w roku 1644, władzę przejęła ostatnia cesarska dynastia Qing pochodzenia mandżur-
skiego i panowała do roku 1911. W powierzchownej europejskiej kontynentalnej historiografii okres ten uchodzi
za udany, a nawet wybitny. Jednak odnosi się to raczej do standardów konsumpcyjnych i bieżącego admini-
strowania państwem niż do poziomu kultury, która ogarnięta została stagnacją pozbawioną atrakcyjnych prze-
mian lub innowacji [27]

Haniebnym postępowaniem dynastii Qing było tolerowanie lub wręcz akceptowanie i osiąganie korzyści
z kolonializmu Brytyjczyków. Dotyczyło to zwłaszcza tolerowania „zalewu” Chin produktami brytyjskimi, co
powodowało tragedię producentów rodzimych; oraz krzewienie „kultury” używania opium i prowadzenie między-
narodowego handlu tym śmierniczącym produktem (por. tzw. „wojny opiumowe”). Ostatni wywodzący się z tej
dynastii, młodociany cesarz Puyi stał się marionetką najpierw w rękach miejscowych notabli, a potem obcych
najeźdźców, zwłaszcza odwiecznych wrogów - Japończyków, którzy zainstalowali w Chinach sztuczne pro-
japońskie pseudo państwo Mandżuria. Polityczna nieporadność lub wręcz post epowanie zdradzieckie cesarzy
oraz Izolacjonizm „Państwa Środka” trwały aż do ery nowoczesności, czyli do zamiany zmuszonego imperium
w nowoczesną republikę.

²⁵ Wobec przeludnienia kraju, liczni Chińczycy emigrowali i sytuowali się za granicą, tworząc społeczności –
kolonie, specjalizując się zwłaszcza w rozpowszechnianiu chińskiej gastronomii i galanterii (produkcja i sprze-
daż). Okres „republiki dr. Sun Jat Sena” przyniósł też wspaiały nurt migrantów przybyszów i lokowanego kapi-
tału, płynący w przeciwnym kierunku: ze świata do Chin.

To wielkie mocarstwo po raz pierwszy od średniowieczno - renesansowych czasów otwarcia na świat poprzez
cesarza Jongle, znów podjęło aktywną politykę otwarcia na zagraniczne kapitały i westernizację niektórych
rejonów np. Południa z potężniejszymi miastami Kantonem i Macau, co między innymi doprowadziło do rozkwi-
tu Hongkongu. Kolonializm angielski z epoki dynastii Qing i haniebne wojny opiumowe, zostały zastąpione
wyważonymi kontaktami i równorzędną wymianą z Zachodem. Po raz pierwszy w liczącej tysiące lat historii
Chin, wprowadzono reformy prospołeczne. Szczególnie spektakularne było uspołecznienie majątków imperial-
nych. W toku lat dwudziestych XX wieku, dzięki polityce wewnętrznej prezydenta Sun Jat Sena, Zakazane
Miasto zostało przeobrażone z rezydencji cesarzy, dworu i kapłanów, w powszechnie dostępny obszar zabyt-
kowy. To samo dotyczyło innych rezydencji oraz ogrodów i parków.

Dzięki takiej polityce wobec społeczeństwa dr. Sun został trwale nazwany Ojcem Ojczyzny i do chwili obecnej
pozostaje on najbardziej autorytatywnym nowożytnym Chińczykiem w historii. Zmarł przedwcześnie wskutek
nieuleczalnej choroby w roku 1925, w wieku lat 58. Mauzoleum jemu poświęcone, jak też jego pięknej żonie,
położone jest w eleganckiej zachodniej części Pekinu pod nazwą Pachnące Wzgórze w zespole świątynnym
Biuan. Stanowi miejsce odwiedzin najwybitniejszych osobowości, w tym polityków wszelkich odcieni spektrum
od lewej do prawej strony, np. będących z sobą w ekstremalnym konflikcie.

Nowoczesność polityczna, społeczna i kulturalna, rozkwitała więc w Chinach, podobnie jak w Europie i Amery-
ce, na przełomie XIX i XX wieku, a zwłaszcza w tak zwanym okresie międzywojennym. Występuje w tym wy-
padku ciekawa analogia do Europy również w aspekcie właśnie uwarunkowań politycznych. Mianowicie
w Chinach formuła władzy cesarskiej upadła na rzecz republiki na początku drugiej dekady 20 wieku, a nieba-
wem, po pierwszej wojnie światowej nastąpił podobny upadek i podobna epokowa zmiana systemu władzy
w odniesieniu do cesarskich imperiów zachodnio europejskich: Austrii, Francji, Niemiec, Rosji, a poniekąd także
Wielkiej Brytanii (zmierzch kolonializmu i uzależnienia innych państw).

chodnie tendencje urbanistyczno-architektoniczne. W pomocniczej bibliografii historii sztuki projektowania miast, na poczesnym miejscu znajduje się, sygnowana przez dr. Sun-Jat-Sena, książka „*The international development of China*” – „*Międzynarodowy rozwój Chin*”²⁶. Oprócz arcy ciekawej teorii bazującej na świetnej wiedzy autora o chińskich realiach, na tle jego niemniejszej wiedzy o świecie, dr. Sun prezentuje autoryzowane swoją prezydencką godnością, koncepcje dwóch miast portowych.

Ryc. 18 Gmach państwowy z okresu późnego socrealizmu w śródmieściu Pekinu. Ambitne wprowadzenie nowoczesnego rozwiązania części centralnej. Źródło: Fot. autor

Fig. 18. A government building from the era of late socialist realism in the outskirts of Beijing. An ambitious introduction of a modern form in the central section. Source: Phot. by the author

Ryc. 19 Gmach państwowy z okresu postmodernizmu w śródmieściu Pekinu. Zdecydowany historyzm nawiązujący do architektury socrealistycznej. Źródło: Fot. autor

Fig. 19. Postmodernist building in the center of Beijing. A bold historicism with references to socialist realist architecture. Source: PHot. by the author.

Pierwszym z nich jest satelitarne dla Pekinu – powiększenie nadmorskiego Tianjin (pol. transkrypcja Tencin) przy zatoce Morza Wschodnio Chińskiego. Drugim analogicznym przedsięwzięciem jest satelitarne dla Nankinu i Szanghaju – powiększenie przymorskiego miasta Suzhou, leżącego nad zalewem przy Wielkim Kanale. Aktualnie widać, jak te miasta zaiste rozwinęły się znakomicie na ówczesnych wczesno modernistycznych pryncypach i stanowią kilku milionowe ośrodki nad - i - przy morskie. W założeniach do tych inwestycji dr. Sun pisze między innymi: *Moją ideą jest zbudować te porty tak duże jak Nowy Jork*²⁷. Rem Koolhaas komentuje ciekawie niniejszą ideę w nawiązaniu do wzorców Zachodnich w urbanistyce: *Ojciec Republiki Chińskiej zauważył, że środowiska obcokrajowców w Deltie Rzeki Perłowej ustanowiły precedense dla nowoczesnej urbanistyki chińskiej. Rozpoczynając od tych wzorców, dr. Sun był pierwszym, który zasugerował, że unowocześnienie państwa wymaga przemiany chińskich miast.*²⁸

7. DRUGA POŁOWA XX WIEKU – KOMUNISTYCZNY SOCREALIZM I SOCMODERNIZM

Po dwóch dziesięcioleciach tragicznych konfliktów zbrojnych i dramatów narodu²⁹ nastąpiło całkowite opanowanie kontynentalnych Chin przez komunistów pod wodzą Mao Tse Tunga.³⁰

²⁶ Została wydana w języku chińskim (1920, Commercial Press, Shanghai, 238 s.) i w angielskim, w kilku kolejnych edycjach (m.in. 1922, 1926, 1929, G.P. Putnam's Sons. London – New York, 192 s., i kilka innych). Aktualnie jest w całości dostępna w postaci PDF w internecie, oraz w taniej wersji cyfrowej Kindle Edition, Amazon Digital Service, 2014, 215 s.).

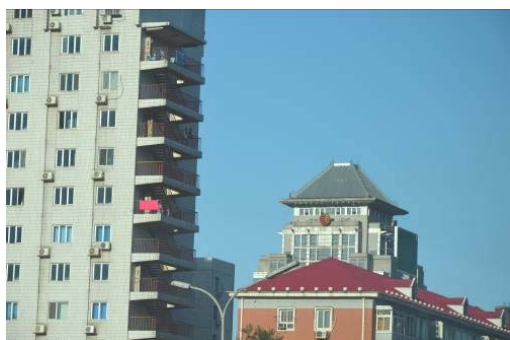
²⁷ Oryg.: “My idea is to develop those ports as large as New York”. W: [28] p. 84.

²⁸ [7] s. 57 - 89. Koolhaas, Rem, Dzieło cytowane [20] s. 84.

²⁹ oraz państwa chińskiego (1929 – 1939 – 1949, np. słynna rzeź w Nankinie dokonana przez najeźdźców z Japonii i Mandżurii, wojny domowe komunistów z siłami narodowymi Kuomintang, secesja tychże patriotów pod wodzą Czang Kai Szeka na Tajwanie)

Pomiędzy zbrodniczymi reżymami Mao i Stalina oraz jego następców po 1953 roku, relacje bywały okresowo przyjazne albo niechętne lub wrogie. W okresie kultury socrealizmu od roku 1949 do potępienia Stalina w roku 1956, Mao wzorował się na stalinizmie. Przy tym z azjatycką zajadłością znacznie przekroczył pryncypia i czyny sowieckie w zakresie niszczenia architektonicznego i urbanistycznego dziedzictwa tradycji cesarskiej i jej dorobku. Zwłaszcza w Pekinie dokonano horrendalnych wyburzeń wspaniałych zespołów i obiektów przestrzennych. W dziedzinie nowych inwestycji kopiowano socrealistyczne postępowanie sowieckie. Wśród komunistycznych poczynań reżymu Mao, na wyjątkową, zdecydowaną pochwałę zasługuje od 1953 roku wprowadzenie absolutnie uporządkowanego planowania przestrzennego.

Stanowi ono oczywiście kontynuację prastarej tradycji chińskiej w zakresie urbanistyki, trwającej co najmniej od czasów „Rytu Zu” sprzed 2500 lat, a następnie poprzez stulecia - konsekwentnych „Standardów Neoklasycyzmu”[15]. Z kolei od 15 wieku naszej ery funkcjonuje „Plan 3,5 kwadratów Pekinu cesarskiego” w wydaniu cesarza Jongle i jego kontynuatorów. Przetrwiał on skutecznie i wystarczająco do planowanej przez Mao na wzór Sowietów erupcji przemysłowej związanej przede wszystkim ze zbrojeniami z powodu „zimnej wojny”. Mocarstwowe ambicje wskazały reżymowi, że Pekinowi nie wystarczy już pozycja jednego z kilku czołowych miast chińskich, ale przypadnie mu rola światowej mega-metropolii jednej z wiodących w skali światowej. Wprowadzono więc centralny państwowy Instytut Planowania usytuowany w Pekinie i koordynujący oraz monitorujący wszystkie istotne przedsięwzięcia w chińskim „imperium”.

Ryc. 20 Trzy epoki w architekturze śródmieścia Pekinu. U dołu pierzejowa zabudowa socrealistyczna „o ludzkiej skali”; z prawej „nieczłowieckie” blokowsko o charakterystycznym wystroju kafelkowym; w głębi punktowiec postmodernistyczny – hybryda historyzmu i nowoczesności. Źródło: Fot. autor

Fig. 20. Three periods of architecture in the city center of Beijing. At the bottom of the image - socialist realism "on the human scale", to the right - an "inhuman" housing block, at the back - a postmodernist tower, a hybrid of historicism and modernity. Source: Phot. by the author.

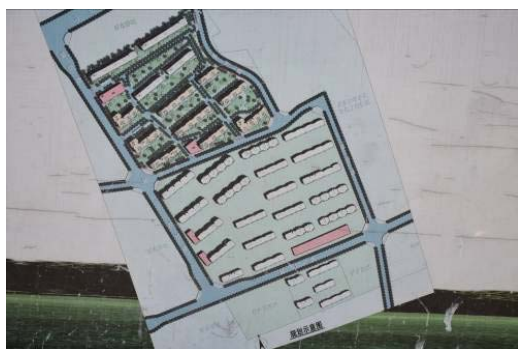
Ryc. 21 Wielkomiejski gmach w stylu powściągliwego postmodernizmu: nowoczesny korpus, stylizowane klasycyzujące zwieńczenie. Źródło: Fot. autor

Fig. 21. An urban office building in the style of a modest postmodernism, a modern body with a stylized classicist upper section. Source: Phot. by the author.

Instytut ten zgodnie z totalnym ustrojem państwowym, niezmiennie funkcjonuje nadal i największe inwestycje globalne w Chinach są przezeń ustalane niezależnie od wszelkich prywatnych chińskich oraz zagranicznych inwestorów, udziałowców, projektantów, doradców, i in. [15a]. Powracając do ww. 1953 roku należy stwierdzić, że na kanwie historycznego centrum „3,5 kwadratu” potraktowanego jako klasyczne i rzeczywiste pod względem geometrycznym, zbudowano wspaniały koncentryczno - promienisty system

³⁰ który uroczyście proklamował tak zwane Chiny Ludowe na Placu Tien An Men w 1949 roku, Zgodnie z etosem komunistycznym Mao i jego reżym traktował świat zewnętrzny z jawną nieufnością i niejawną nienawiścią. W ramach globalnej tak zwanej „zimnej wojny” i „żelaznej kurtyny” Chiny tworzyły mega blok mocarstwowy ze Związkiem Sowieckim pod wodzą Stalina, z udziałem ich państw satelitarnych

ośmiokątów o narastającym systemie słojujących obwodnic, których ilość w najnowszym planie wynosi już aż osiem. Wspomniany pionierski mega – plan nowej generacji z 1953 roku wystarczył na 5 lat. Nastąpiło to wskutek rzeczywiście eksplodującej progresji przemysłu. To zaowocowało – znów na wzór sowiecki – prowadzeniem chińskiej gospodarki w ramach planów pięcioletnich. Podobnie w tym samym czasie funkcjonowały w PRL stalinowskie „pięciolatki”.

Ryc. 22 Masowe budownictwo mieszkaniowe na peryferiach Pekinu nawiązuje pod względem urbanistycznym do najgorszych blokowisk socmodernistycznych z lat 60. XX w. BPEH. Źródło: Fot. autor

Fig. 22. Mass residential development on the outskirts of Beijing, resembling the worst socialist modernist residential estates of the 1960's. BPEH. Source: Phot. by the author.

Ryc. 23 Masowe budownictwo mieszkaniowe w Pekinie, cechuje się dążeniem do ekstremalnej intensywności. W tym przypadku „trzeci modernizm” oznacza maksymalizację idei pionierów modernizmu, stymulowaną przez ustrój totalitarny. Źródło: Fot. autor

Fig. 23. Mass residential development in Beijing, typified by the need to achieve maximum intensity. In this case, the "third modernism" means a maximalization of the ideas of the pioneers of modernism, stimulated by a totalitarian regime. Source: Phot. by the author.

Kolejna więc edycja, ówczesnej wersji „masterplanu” Pekinu przypadła na rok 1953 + 5 = 1958. Jest on podobnie jak poprzedni, perfekcyjny konstrukcyjnie i kompozycyjnie, stanowi jak najlepszą kontynuację warsztatową poprzedniej edycji. Merytorycznie jednak, w zakresie programowania i realizacji, narastała w ideologii Mao, obłędna koncepcja lokowania wielkich groźnych dla zdrowia fabryk w miastach, co rzeczywiście – wbrew elementarnemu zdrowemu rozsądkowi - zaprogramowano i zrealizowano. Tenże rok 1958 przyniósł całościowy maoistyczny koncept - eksperyment gospodarczy „Wielki Skok Naprzód” (1958 - 1962), który zakończył się zupełną klęską i milionami ofiar śmiertelnych: przede wszystkim z głodu, chorób cywilizacyjnych, egzekucji narastających w miarę klęski tego programu.

Drugim po przemyśle i innych miejscach pracy priorytetem Mao odnośnie wypełniania tkanki metropolitalnej Pekinu były osiedla mieszkaniowe o wielkiej skali oraz intensywności. W urbanistyce i architekturze podczas procesu destalinizacji w Sowietach i w krajach RWPG od jesieni 1956 roku, Mao podobnie dokonuje likwidacji socrealizmu na rzecz socmodernizmu. Wskutek tego, w miejsce „pałaco-podobnych” bloków publicznych i mieszkaniowych pojawia się w Pekinie architektura ogromnych i zagęszczonych „pudeł pokrytych kafelkami”. Budowano tak z powodu ochrony przeciwozroynej, łatwiejszej niż w wypadku tynkowania. To jednak wywołuje ogromne szkody z przyczyny braku „oddychania” przez te hermetycznie odizolowane budowle. Pokrycie ścian kafelkami dodatkowo wywołuje „estetykę sanitariatów” w ogromnej skali urbanistyczno-architektonicznej.

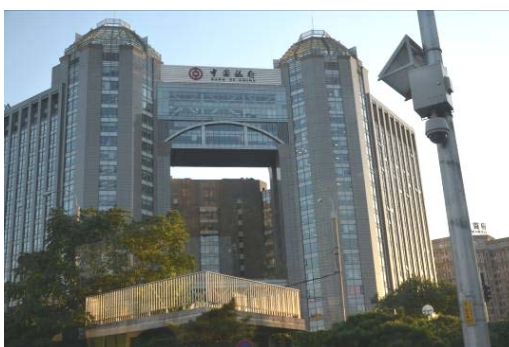
Jest to tym bardziej dojmujące i niehumanitarne, że jak wspomniano, soc-modernizm chiński wprowadza gigantyzm i masowość powtarzalnych, monotonna budowli, w tym zwłaszcza blokowisk mieszkaniowych, w miejsce skali socrealistycznej, która mimo operetkowości estetycznej była w skali bliższa „ludzkim” zabytkom. Dalszy okres epoki Mao w toku lat '60. i '70. XX wieku, przyczynił się do kolejnego izolacjonizmu Chin i zastoju

w cywilizacji oraz kulturze, wywołanego maoistowskim komunizmem. Był to jakby „chichot historii” powtarzającego się Konfucjanizmu mimo ateistycznego i jawnie zbrodniczego systemu. Tradycja Konfucjańska bywała traktowana przez Mao wybiórczo i zmiennie z upływem lat. Konfucjanizm był mu przydatny w powoływaniu się na zalecenia „ślepego posłuszeństwa wobec władzy” ale był niewygodny i potępiany np. podczas osławionej „Rewolucji Kulturalnej”, gdy niewygodna stała się tradycja i wartości wysokie. Kolejną bowiem katastrofą o niezmiernych tragediach, krzywdach ludzkich i stratach w dziedzinie kultury i sztuki, była właśnie maoistowska tzw. „Rewolucja Kulturalna” (1966 – 1976) której kres położyła dopiero śmierć monstrualnego dyktatora w 1976 roku.

Ryc. 24 Przy śródmiejskich arteriach Pekinu w biurowcach korporacyjnych, eksponowany jest „festiwal” czołowych nurtów architektonicznych, np. „bogaty” minimalizm. Źródło: Fot. autor

Fig. 24. Office buildings located near the main arteries of the city. Corporate buildings exhibit a "festival" of the leading architectural trends, for instance "rich" minimalism. Source: Phot. by the author.

Ryc. 25 Najnowsze komercyjne budowle śródmiejskie eksponują różnorodne „chwytaki” dla wzbogacenia przestrzeni miejskiej. Podkreślają jej trójwymiarowość i warstwowość, np.: przewiązki, prześwit, tarasy itp. Źródło: Fot. autor

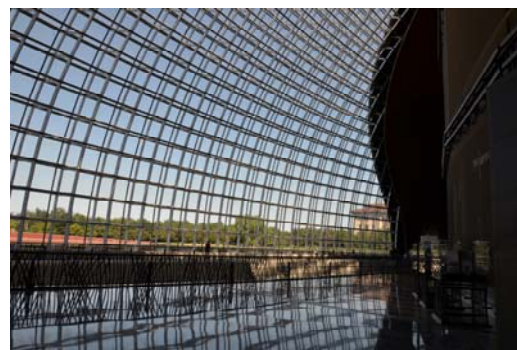
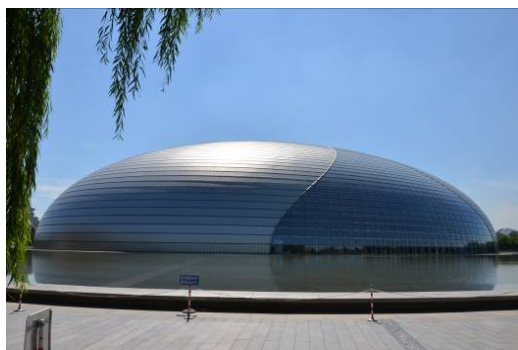
Fig. 25. The latest commercial buildings in the city center exhibit various "gimmicks" in order to make the city space more interesting. They make it more three-dimensional and layered through the use of passages, terraces, etc. Source: Phot. by the author.

8. WIEK 21. – TRANSFORMACYJNY GLOBALIZM, PLANY KU PRZYSZŁOŚCI

Od tego czasu karty historii Chin odwróciły się w wyjątkowo pomyślnym kierunku; w tym szczególnie szczęśliwa okazała się karta w dziedzinie kształtowania miast. Władzę przejęli zwolennicy przemian cywilizacyjnych i otwarcia w kierunku demokracji (umiarkowanej, w stylu Wschodnim) oraz gospodarki rynkowej i powiązania gospodarczo – kulturalnego z Zachodem. Symboliczną osobistością w tej mierze stał się „opatrznościowy” polityk Teng Siao Ping (1904 – 1997, przywódca Państwa Środka w latach 1978 – 1989) [24]. W okresie Mao dwukrotnie naraził życie opowiadając się zarówno przeciw jego polityce Wielkiego Skoku, jak też przeciw Rewolucji Kulturalnej, co jednak przeplacił utratą wszystkich stanowisk i przymusową pracą na prowincji jako pomocnik ślusarza w fabryce traktorów.³¹

³¹ Po burzliwym okresie zmian władzy w latach 1976 – 1978, kiedy usunięto i rozliczono reżym maoistowski, Deng ze swoją ekipą podjął epokowe reformy. Wprowadził konsekwentnie swoje wyżej wspomniane słynne hasło: „jeden kraj, dwa systemy”. Oznacza to: wprowadzenie w znacznym stopniu gospodarki rynkowej opartej na własności prywatnej oraz otwarcie przepływu finansów, inwestycji i osób pomiędzy Chinami a Zachodem. Natomiast kolejny człon eksperymentu, czyli „drugi system” oznaczał – i tak pozostało do chwili obecnej – nie-naruszalność oficjalnego ustroju komunistycznego, dalszą niepodzielną i bezdyskusyjną władzę partii komunistycznej, organa państwowe i samorządowe oparte na nominacjach, bez uczciwych powszechnych wyborów. Nadal pozostała przepaść polityczna pomiędzy komunistycznymi Chinami a demokratycznymi Chinami skoncentrowanymi na Tajwanie, nieco łagodzona w drugiej połowie roku 2015. Hongkong stał się poligonem sporów między orientacją w kierunku autonomii w stylu Zachodnim (np. wybory samorządowe), a dyktaturą ze strony Pekinu (np. samorząd Hongkongu narzucony przez Pekin). Deng podczas protestów i demonstracji, głównie młodzieży a zwłaszcza studentów, najpierw w roku 1996, a następnie bardziej radykalnych w r. 1998, był już na dobrowolnej emeryturze, ale był w pełni autorytatywny i aktywny. W zaistniałej sytuacji przyjął postawę niechęć-

W krajowej polityce terytorialnej Deng był pozytywnie zorientowany na kierunek południowo zachodni - na region położony nad Morzem Południowo Chińskim czyli *sensu largo* nad Pacyfikiem. Konkretnie na rejon Dłty Rzeki Perłowej, na kosmopolityczny Hongkong oraz na piękne historyczne miasta chińskie Kanton, Macau i inne, o wspaniałym ciepłym klimacie – atmosferycznym i ludzkim. Przyczynił się do ekstremalnego eksperymentu – utworzenia w tym regionie Specjalnych Stref Ekonomicznych, o międzynarodowym systemie gospodarczym, z licznymi Zachodnimi udziałowcami oraz doradcami, w tym architektami. Te niespotykane w historii Chin innowacyjne uwarunkowania, nadały – wobec pracowitości i sprawności Chińczyków – niezrównany w skali światowej rozwój gospodarczy: finansowy i materialny [24]. W 1980 roku powstało na powyższej zasadzie nowe miasto Shenzhen, w miejscu osady rybackiej a obecnie po 35 latach ponad siedmiomilionowe [15a], zaś nowa polityka zagraniczna i ekonomiczna ogarnęła wybrane obszary w całym kraju.

Ryc. 26 Narodowy Teatr Wielki - Opera projektu Paula Andreu jest urbanistycznym wyzwaniem wobec lokalizacji „na styk” z zespołem centralnego Placu Tien An Men. Uniwersalizm estetyki minimalistycznej oraz fenomenalna jakość budowli czynią z niej cenne dopełnienie zabytkowego centrum stolicy. Źródło: Fot. autor

Fig. 26. The National Center for the Performing Arts - an opera designed by Paul Andreu is challenging in terms of its location near the central Tien An-Men Square. The universal nature of the minimalist aesthetic and the phenomenal quality of the building make it a valuable complementation of the historical city center. Source: Phot. by the author

Ryc. 27 Widok wzdłuż osi „decumanus” od wschodu ku zachodowi. Z przodu „Pekiński Manhattan” przy 3-ciej obwodnicy. W głębi centralne Miasto Zakazane. Na pierwszym planie przy osi z lewej strony planowany wieżowiec donanta. Po prawej stronie budynek Centrala Chińskiej Telewizji CCTV, tzw. „portki”, projektu Rema Koolhaasa. BPEH. Źródło: Fot. autor

Fig. 27. The view along the "decumanus" axis from the east to the west. The "Beijing Manhattan" can be seen in the foreground. The Forbidden City is located in the background. The planned donanta building can be seen near the axis, to the left. To the right is the Chinese CCTV headquarters, the so-called "pants" by Rem Koolhaas. BPEH. Source: Phot. by the author

W Pekinie powyższa transformacja „oczywiście” wniosła również epokowe przedsięwzięcia, cechujące się dynamiką niespotykaną od pięciu wieków. Wobec ich rozmachu, skali oraz ryzykownej śmiałości kontekstualnej np. wobec zabytków (przykładem jest opera projektu Paula Andreau – gigantyczne „UFO” zlokalizowane przy Zakazanym Mieście, *vide* dalej), tym bardziej zaostrożono państwową kontrolę nad nowymi inwestycjami. Zwłaszcza dotyczy to tych, które mają u źródeł kapitał zagraniczny, a więc posiadają

na wobec opozycjonistów („granice tolerancji”, „ochrona podstaw ustrojowych”) i nie przeciwstawił się masakrze w nocy 3-4 czerwca 1989³⁴ przy użyciu przez siły państwowe broni automatycznej i czołgów na Placu Tien An Men. [27]

zewewnętrznych (współ-) inwestorów, lobbystów oraz „obcych” doradców (np. Rem Koolhaas – vide dalej) i światowe gwiazdy architektury (np. Zaha Hadid – vide dalej). Większość prestiżowych tematów inwestycyjnych jest rozstrzygana drogą międzynarodowych konkursów: otwartych dla wszystkich profesjonalnych projektantów albo za zaproszeniami. Jednak u podstawy tej erupcji architektonicznej jest tradycyjnie – chiński perfekcjonizm, precyzja, klasa oraz imperatyw planowania przestrzennego / urbanistycznego w skali miasta – personifikowany w formie Planu Ogólnego Pekinu; ulokowanego w Państwowej Pracowni Planistycznej.

Słynne „kultowe master-plany” stolicy z lat 1953 i 1957/8, mimo że były i są w zasadzie idealne, dawno zdekapitalizowały się, zwłaszcza wobec eksplozji inwestycyjnej od około 1980 roku. Nastąpiło zapotrzebowanie na plany Pekinu poszerzające pola działania: i transportowe (od 5 obwodnic w Planie 1958 do 8 obwodnic w planie najnowszym), i terytorialne (potrzeba powiększenia obszarów inwestycyjnych) i programowe (np. dopuszczenie zabudowy wysokościowej). Najnowsze plany są harmonijną kontynuacją tendencji wcześniejszych, przy oczywistych silnych poczynaniach innowacyjnych. Niektóre wcześniejsze cechy tradycyjne Masterplanów Pekinu, np. Konsekwentne obwodnice, główne osie „cardo I decumanus” system siatkowy – są nadal podtrzymywane a nawet wzmocnione³². Jest to np. zupełne przeciwieństwo do postępowania w Polsce, zarówno w aspekcie „dobrego kontynuowania planów, jak też w porównaniu z rolą planów ogólnych w Polsce zwłaszcza po 2003 roku. Tak więc „Lekcja z Pekinu” jest również pod tym względem sprawą znakomitą [18].

9. WIEK 21. – BUDOWLE PEKINU JAKO ELEMENTY URBANISTYKI „NIŻSZE I WYŻSZE”: ARCHITEKTURA ULIC I ARCHITEKTURA GWIAZD

Wspomniana wyżej potężna rozbudowa Pekinu, zarówno standardowa wynikająca z procesu urbanizacji, jak też nadzwyczajna – np. dla potrzeb Olimpiady, zawodów, światowych wystaw, festiwali, etc., wnosi znaczne nowości w dziedzinie architektury jako „umebrowania” metropolii. Transformacja „zastała” Pekin o strukturze pięciu obwodnic. Zostały one obudowane architekturą kolejnych epok – od tradycyjnych kamienic, poprzez budowle socrealistyczne a następnie soc-modernistyczne. Jako zaletę odnośnie tych kolejnych generacji należy wskazać zdecydowaną predylekcję Pekinijskich projektantów do tworzenia dużej ilości zabudowy prawdziwie ulicznej – prospołecznej. Przed-modernistyczna miejska zabudowa była z zasady ustawiana rygorystycznie wzdłuż linii ulic – pierzejowo.

Ulice te były piękne. W dawniejszych dzielnicach urocze są białe mury rezydencji z otworami o formach minimalistycznych – koła i kwadratu. Upodobanie do klasycznych ulic jako wewnątrz korytarzowych czyli pierzejowych było również charakterystyczne w Pekinie w erze modernizmu, a więc nurtu sprzyjającego z zasady rozproszeniu zabudowy „bez ulic”, z blokami wyposażonymi w mieszkania od terenu, bez parteru usługowego – publicznego. Miejscowi tłumaczą to „stylem stołecznym” a więc charakterystycznym dla miasta pełnego życia publicznego. Oczywiście na peryferiach mnóstwo było także nieludzkich blokowisk, rozrzuconych lokalizacyjnie i rozproszonych wewnątrz, jak we wszystkich krajach dotkniętych plagą powojennego modernizmu.

Dość pozytywnie, podobnie jak w innych krajach i miastach, tak również w Pekinie, „architektura ulicy” odzwierciedliła się w okresie postmodernizmu. Nastąpiło to zarówno w procesach uzupełniających („plombowanie”) jak i w kreowaniu nowych zespołów. Postmodernistyczna skłonność do tradycji wyrażonej w pierzejowej zabudowie, tradycyjnej skali kamienic i domów otaczających, wreszcie – w swoistym pastiszowym *decór*

³² Aktualny dorobek w dziedzinie planów ogólnych Pekinu przedstawia się następująco: (1) The Rebuilding and Expansion Plan of Beijing (draft edition), 1953; (2) The Rebuilding and Expansion Plan of Beijing (revised draft edition), 1954; (3) The Primary City Construction Master Plan of Beijing, 1957; (4) The Primary City Construction Master Plan of Beijing (revised edition), 1958; (5) The City Master Plan of Beijing, 1973; (6) The City Construction Master Plan of Beijing, 1982; (7) The City Master Plan of Beijing (1991-2010), 1991; (8) The City Master Plan of Beijing (2004-2020), 2004; Wg: [18], s. 155.

(szczyty, gzymsy, kolumny, zasada okien i drzwi jako „ściana i otwór”) – wszystko to dało w efekcie dobre „dopowiedzenia” tkanki miejskiej, acz – oczywiście – na sposób nieco wtórny, makietowy, a nawet często kiczowaty. Metropolitalny Pekin postawił przed autormi wiele zadań odnośnie wielkowymiarowej architektury postmodernistycznej, jako zabudowy prestiżowej – państwowej i korporacyjnej, renomowanych hoteli, itp.

Dzięki temu powstało wiele ambitnych budowli, nieco w stylistyce „Szopki Krakowskiej” tj. dwu-wieżowych z obniżeniem pośrodku i z bramnymi przejściami. Budynki te pomimo często naiwnych zwieńczeń wież, często mają strukturę nowoczesną („myślące *smart buildings*”), zawsze o bardzo wysokiej jakości wykończeniowej. Są to więc budowle jakby dwu-epokowe, z „jednej strony” postmodernistyczne czyli anty modernistyczne we wspomnianych archetypicznych, historycznych elementach, ale są też jednocześnie współczesne, o zdecydowanie modernistycznej, potężnej strukturze high – tech, z silnymi efektami takimi jak wielkie prześwity, tarasy na elewacjach ze spływającymi pnączami, a nawet wodospadami. Wielce istotne są liczne kładki nad arteriami śródmiejskimi - dla pieszych, o ciekawej architekturze metalowej lub betonowej. Podkreślają one trójwymiarowość wielkich ulic jako swoistych, masowych przestrzeni publicznych, z których wchodzi się zarówno na partery jak i na tarasy, antresole i „piano nobile” przy-arteryjnnych gmachów.

Ostatnim w tej pracy aspektem kreowania Pekinu, jest architektura „gwiazdorska”, o której krótko wspomniano powyżej. Metropolie w różnych krajach ubiegają się o „star-architektów” aby promować własną ważność i atrakcyjność poprzez ich dzieła. Chiny jako państwo zarządzane totalitarnie może wydawać dowolne kwoty ze społecznie pozyskanego dochodu narodowego, bez zgody społeczeństwa. Dzięki temu reżym posiada swobodę i łatwość pozyskiwania dowolnych chętnych autorów dla dzieł, które uświetnią władzę oligarchii polityczno biznesowej, a twórcom przysporzą kolejnej, znakomicie rozreklamowanej sławy. Wskutek działania takiego mechanizmu powstają w Chinach a zwłaszcza w stołecznym Pekinie liczne ikony.

Ryc. 28 Widok z Północnego Wzgórza w kierunku wejścia do Zakazanego Miasta. Z prawej strony u góry kopuła Teatru Narodowego. Źródło: Fot. autor

Fig. 28. View of the northern gatehouse into the Forbidden City from the Northern Hill. To the right is the dome of the National Theatre. Source: Phot. by the author

Ryc. 29 Północny skraj Placu Tien An Men i główna Brama do Miasta Zakazanego. Źródło: Fot. autor

Fig. 29. The northern side of Tian-An-Men Square and the main gate to the Forbidden City. Source: Phot. by the author

W światowej opinii ugruntował się Stadion Narodowy (2009) zbudowany na olimpiadę, autorstwa duetu Jacques Herzog – Pierre de Meuron z partnerami, To słynne w mediach „gniazdo” doczekało się wielu lepszych i gorszych naśladownictw. Szczególną powszechną estymą zarówno wśród znawców, jak też wśród powszechnych odbiorców cieszy się Narodowy Teatr Wielki (2007) autorstwa Paula Andreu. Jest to słynne już w skali światowej tytanowo – szklane eliptyczne „UFO” o średnicach 212 i 144 metry. Wyrafinowana oszczędność formy kojarzy się wręcz z minimalizmem.

Wśród wszystkich nowych znaczących budowli Pekinu jest on zlokalizowany najbliżej centralnego zespołu zabytkowego Zakazane Miasto i Placu Tian An Men, konkretnie nieopodal opodal znajdującej się przy tym Placu wielkiej socrealistycznej Hali Ludowej – symbolu Maoizmu. Teatr otaczają, arteria, plac, park i wielki staw który wpływa na szklany taras stanowiąc razem z nim niesamowity „płynny” pułap ogromnego głównego foyer. Paul Andreu jest wsławiony wielkimi budowlami Drugiego Modernizmu, głównie okrągłego, betonowego, brutalistycznego lotniska Charles de Gaulle - Roissy pod Paryżem.

Kolejnym znaczącym dziełem super – gwiazdorskim w śródmieściu Pekinu, rejon Soho, jest realizacja Zahi Hadid (wspomaganiem Patrika Schumachera w zakresie technik parametrycznych) – Galaxy Soho (2012). Jest to zespół czterech owalnych opływowych punktowców z dziedzińcem pośrodku nawiązującym do chińskiej tradycji rezydencji miejskich. Przylega do ważnej arterii, stanowiąc wybitnie mocny akcent urbanistyczny. Wnętrza są dostępne zarówno z poziomu chodnika jak z wyniesionych górnych promenad - łączących się z kładką przekraczającą arterię. Całość ta tworzy wielce nowoczesny konglomerat funkcji i form.

Poszczególne „jajkowate” punktowce wraz z „płynno kształtnymi” łącznikami w dolnej części zespołu, mają bardzo silną i wyrazistą estetykę. Formę tę konsekwentnie w każdej z b. licznych kondygnacji, pasma na przemian białe (warstwy parapetowe) i czarne (warstwy okienne), Relacja ta odmienia się w nocy, gdy oświetlone cały czas wnętrza tworzą pasma okienne jako jaskrawo białe, a pasma parapetowe są czarne tak jak otoczenie, z którym się „zlewają”, Dlatego zespół bez jakiegokolwiek dodatkowej iluminacji jest jednym z najbardziej atrakcyjnych obiektów nowego Pekinu.

Na zakończenie kwalifikuje się szeroko rozstawiony przykład, który wiąże ciekawe zagadnienia architektoniczne przełomu XX i XXI wieku, z planowaniem urbanistycznym Pekinu wymierzonym w kierunku lat 2020 – 2030. Dotyczy to realizacji projektu autorstwa Rema Koolhaasa - biurowca centrali telewizji chińskiej CCTV, tak zwane „portki” (2008/2012). Dla wiodącej w tym artykule problematyki urbanistycznej wielce istotne jest, że budynek ten otrzymał w 2013 roku światową nagrodę jako Najwybitniejszy w Świecie Wysokościowiec Miejski. Jest ona przyznawana przez Radę ds. Wysokich Budynków i Miejskich Habitatów, Jest to bezinteresowna i pozarządowa organizacja międzynarodowa zorganizowana przy Politechnice Chicagowskiej, działająca na niwie budynków wysokościowych i zrównoważonego projektowania urbanistycznego.³³

Budynek ten posiada niezwykle wyrafinowaną formę, przypominającą zapętloną Wstęgę Moebiusa, złożoną z sześciu segmentów. Cztery z nich są poziome, złączone parami pod kątem prostym (tworzącymi litery „L”). Jedna leży na terenie, a druga jest wyniesiona sięgając rzędnej 234 m. stanowiąc dach, Te dwie „elki” są połączone dwoma skośnymi słupami. Wszystkie 6 elementów ma jednakowe kwadratowe przekroje. Jest to absolutnie unikalna architektura – jednocześnie dekonstruktywistyczna (jako całość) i minimalistyczna (poszczególne 6 segmentów).

Wielką wagę ma ten budynek w sensie urbanistycznym. Stanowi zaczątek nowej, ujętej w najnowszych Planach Pekinu – wschodniej dzielnicy zabudowy wysokościowej – Pe-kińskiego Manhattanu. Będzie ona rozciągać się od Trzeciej Obwodnicy w kierunku od-środkowym. Dom Koolhaasa, pomimo że obok zaplanowane są znacznie wyższe – rekordowe – wieżowce, miał zarezerwowaną główną oś wschodnią owego „Manhattanu”, przechodzącą przez centralne Miasto zakazane jako analogia do rzymskiej osi wschód - zachód „decumanus” (por. druga główna oś Pekinu nawiązująca do rzymskiej „cardo” prowadzi w kierunku południe – północ - poprzez Plac Tien An Men, Miasto Zakazane, aż wbija się w Północne Wzgórze).

³³ Award Competition: “Best Urban Tall Building Worldwide 2013”, by Council on Tall Buildings and Urban Habitat (CTBUH). It is an international body in the field of tall buildings and sustainable urban design. A non profit NGO based at the Illinois Institute of Technology in Chicago. Por: [2], passim

10. KONKLUZJA

W ten sposób najnowsza intelektualna i ekstrawagancka architektura Trzeciego Modernizmu (Neo – Modernizmu) spaja się logicznie z wielką historią sztuki kształtowania miast. Z liczącą 2000 lat geometryczną urbanistyką chińską Ryt Czu i z 500-letnią wspaniałą modelową urbanistyką Pekinu epoki Ming. Obecny harmonijny, starannie kontrolowany sposób rozwoju Pekinu – następuje poprzez plany w formie kolejnych harmonijnych ośmiokątnych obwodnic, zawierających prostokątną siatkę struktury miejskiej, pełną ogrodów, parków, jezior i fascynującej architektury dla 20 milionów mieszkańców i mnóstwa przybyszów. Metropolitalna stolica Państwa Środka jest najwspanialszym wykwitem panowania przestrzennego i urbanistycznego Chin, a być może całego świata zainteresowanego harmonijnym zarządzaniem rozwoju super – metropolii 21 wieku.

THE THEORY AND PRACTICE OF CREATING A TOTAL METROPOLIS ON THE EXAMPLE OF BEIJING

1. INTRODUCTION

The cult capital of the Republic of China presents itself as a conglomerate of city-creating qualities that is very valuable to any researcher, whether urban planner or designer. These qualities are both unique to this extraordinary megacity, as well as universal and of a model character. They accompany the development of the urban landscape, the architecture and the cityscape in China - from the time of prehistory, through the middle ages and the modern age - until now. In a similar fashion when tackling the topic of the ancient Chinese cities [15], it can be stated that this land is a remarkable lesson in the unknown to the European scholar. In this case - such a lesson is derived from a singular, capital metropolis elevated in its meaning and huge in terms of population and territory. It provides us with knowledge and experience; it constitutes phenomenal research material for the purpose of studying the theory and practice of shaping large scale urban structures.

In a similar manner to the ancient structures and urban landscapes of the Middle Kingdom, its capital too brings with it unique value to the wide body of professional knowledge. These are: a wealth of historical heritage, the greatness of its intellectual, utilitarian and spatial qualities, as well as a truly unique spatial harmony. It is organically conjoined to its Chinese builders and geometric in its structure, deeply rooted in their culture. It shapes the landscape in a contextual, softly shaped manner that interweaves it with the natural environment.

2. AN OUTLINE OF SPATIAL AND HISTORICAL CONDITIONS – THE FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE SPATIAL STRUCTURE OF A GREAT CITY – BASED ON THE EXAMPLE OF BEIJING

This city has, over the course of the thousands of years of its history, survived numerous radical turns in its development, manifesting themselves as shifts in its spatial structure tied to socio-political events. As such, it is possible to outline and present in a simplified manner the particular stages of these shifts. The primeval, tribal and royal period seems to lay the groundwork for the future importance of the city. These were followed by the ancient and the particularly important medieval periods, which is typified by absolute rule - from around the XI century BCE to the XIII century AD. The really key period is that of the unified empire - the late medieval and modern period. This is a time of great prosperity and of dramatic political and social upheaval (XIV - XV centuries). This was followed by a section of the modern period during which China enjoyed steady growth, often dubbed by scholars as the height of its power, although it is difficult to back up this claim

(XVI - first half of the XIX century). During the later period - the fin-de-siecle (quite similar to the situation in Europe considering the fate of grand monarchies), China stagnates, its empire crumbles and falls (from around 1850 - 1911/2).

The subsequent part of the XX century is composed of consecutive periods that brought with them great change to the way in which cities were constructed. This optimistic period is ended by a series of wars, occupation and finally - by a revolution (1937-1949). Totalitarian communism entrenches itself after these troubled times, bringing with it its cultural revolution, which takes place during the reign of Mao Zedong in the years 1949-1976.³⁴

When transposed into a view which focuses on urban planning, this very simplified historical outline can be divided into a number of phases which are important to Beijing's development, and which manifest themselves in notable structures. The primeval, ancient and early-medieval city which was located in the area of modern Beijing was indeed fortified with walls, however its remains do not exemplify any overarching compositional qualities. The oldest and most important - in terms of composition - part of Beijing proper is its central section, composed of three rectangular shapes with a common center, each resembling a square. Each of them was fortified with massive defensive walls, with numerous wonderful gatehouses. The smallest, central rectangle, with a composition based on two axes that cross in its center, is the famous Forbidden City. It is composed of the imperial palace complex, with its numerous pavilions, temples, offices and gardens. The second, larger rectangle which surrounds the Forbidden City, with which it shares its center and the general composition of two cross-shaped axes, is the Imperial City.

It has constituted an important metropolitan substance for centuries. The exterior areas have remained an area free of buildings until the 1930's. They were purposely left this way as a certain frame, as a sort of reserve, in accordance with its geometric master plan. Its western and north-western parts were made into a wonderful park. It has a loose, naturalistic composition with a sequence of lakes and ponds that stretches for miles. This organic landscape phenomenally contrasts with and complements the orthogonal, geometric man-made structures: the houses and the roads. The Imperial City is the oldest of the three rectangular structures. It was formed into a proper capital metropolis. On the other hand, the Forbidden City located inside it is a later development.

The third of the concentric rectangles is the so called Inner City. It developed as a logical urban planning construct due to the fact that Beijing underwent another "city development threshold" [a term coined by Bolesław Malisz, cf. his Threshold Theory [19]. Within the urban aesthetic of Beijing, this central "threshold" structure became a "gravitational model" [cf. Michael Batty: "Complex City"[1]it has taken on a geometric form composed of rectangles and octagons - or rather rectangles with their corners cut off at a 45 degree angle.

The fourth, comparably less structural macro-urban addition to the rectangular Beijing is the Inner City. It forms a large, elongated rectangle. The External City is sort of glued onto its southern wall and is located symmetrically to it when looking at the north-south axis of the city.

The External City slightly exceeds the boundaries of the main walls of the Large City, with its outline shaped in a jagged manner. Perhaps these are shapes left behind by concave defensive bastions. The exterior outline of the entire structure: the Large / Main / Inner city, along with the External City has a length of around 60 km. This means that if Beijing

³⁴ A slow transformation took place after his death. It is, however, marred by a tragic revolt by the young members of the intelligentsia, put down by the deadly pacification of students with the use of tanks at Tian-An-Men Square in 1989, which coincided with the post-communist transformation in Europe. The Chinese transformation was steered in the direction of a unique twin-system experiment. It takes the form of a capitalist communism, which makes China a truly ambivalent country of opposites. It is both oppressive in its social domestic policy and in the case of human rights, but economically and culturally open to the world. The inhuman philosophy of Confucianism - a philosopher preaching totalitarian servitude, which had been backed by the communist Mao Zedong, was cast aside. The newest developments in China's policy have caused the country to experience unprecedented economic growth, which spurs its architectural and urban development.

were shaped like a square, its side would be roughly 15 km long, a quarter of the length of its borders.

Beijing has survived in its unchanged form for centuries, with the chaotic urban structure around its walls slowly accumulating, until 1949. The cause of this can be attributed to the fact that after the death of the Yongle Emperor (1360-1424), and especially during the reign of the decadent Qing dynasty (1644 - 1911/12) which had supplanted the Ming dynasty (1368-1644), China returned to its Confucian philosophy of isolation from international affairs. This brought with it a period of stagnation in regards to internal innovation and the worsening of the poverty and general living conditions of its citizens.

After the introduction of republican democracy under the leadership of president Sun Yat-sen in 1912 there was too little time for China to undergo true transformation. Some of the few achievements of the 1920's and 1930's include the deepening of modernist urban planning theories and the modernist developments in the cities of Suzhou and Tianjin [14]. This stagnation in the field of construction, which occurred despite China's abandonment of economic and political isolation policies, was the result of China entering a streak of misfortune³⁵.

3. A DETAILED STUDY OF THE EVOLUTION OF THE SPATIAL STRUCTURE OF BEIJING – THE IMPACT OF THE ROLE AND PERSONALITY OF THE YONGLE EMPEROR

The oldest urban complex of Beijing to have been studied so far is the walled city-state of "Ji" from a period between XI and VII centuries BC [in: [8] p. 391-427]. The subsequent era, which was named the Spring and Autumn Period, which lasted from 722 to 481 BC, brought with it a city under a different name - Yan / Yen, which continued the role of a capital city. This key position has been held by Beijing in its multiple forms for the past fifteen centuries. It was noted in relation to the Manchurian state during the period between the X and XI centuries AD [according to [8] p.405-409]. A dramatic increase in the pace of events would take place a century later³⁶.

The plans for moving the Empire's capital to this location had taken three years to develop and were finally implemented in 1406. The preparations for this relocation became a sort of creative adventure, which can be placed among the grandest events in world city building history. The Yongle Emperor set out to plan the wonderful system of the three concentric "almost squares" with his planners and surveyors, the names of which have not been reliably documented. The effects of their plans are perfectly aligned with the cardinal directions, as if paying their respects to the grid of meridians and parallels.

³⁵ These were: the revolutionary unrest in 1924, the early death of president Sun Yat-sen in 1925, a series of civil wars and an invasion by the Japanese in 1937; the creation of the Manchurian state; the Second World War, which ended with the communists taking over the country.

³⁶ A dramatic change in the speed of events took place a century later: in 1215 an army of Mongols under the leadership of Genghis Khan conquered and sacked the city. His famous grandson, Kublai Khan rebuilt it in 1267, and changed its name to "Dadu". Four years later he crowned himself the emperor of China, founding the Yuan dynasty, which ruled during the years 1271-1368. The capital of Dadu was provided with a new city center. It took the form of a well fortified rectangle, the interior of which was named the "Imperial City". In 1368 the Yuan dynasty was removed from power by the army of the house of Ming. Its leader, the emperor Hongwu, inaugurated the reign of this dynasty, which is widely recognized as the most illustrious one in the history of the Middle Kingdom. The capital is renamed to Beiping, which means "Peace of the North", or "The North at Peace". Meanwhile the capital was transferred to Nanjing. The perfectly preserved XIII century Imperial City founded by Kublai Khan was leveled by the order of the new emperor after being taken over in 1369. During the following year, in 1370, the son of emperor Hongwu, the prince Zhu Di was nominated as prince of the Beiping region, later becoming the greatest of the Chinese emperors when he took on the imperial name of Yongle. In 1379 he built for himself a princely palace in the area formerly occupied by the destroyed Imperial City in Beiping. It was the first iteration of what would later become the Forbidden City. In 1399, nearly thirty years after being granted the principedom of Beiping, Zhu Di rebelled against his father and became the Yongle Emperor in 1402. A year later he would change the name of the city to Beijing, which means "Northern Capital" or the "Capital in the North".

The result of their philosophy was a perfect urban grid, aligned with the four cardinal directions. This provided a good form of orientation within the city - "towards the sun and the stars", becoming a certain form of ancient GPS. This made it easier and clearer to align the buildings along the path of the sun. It also provided greatly sought after utilitarian effects: the heating and cooling of rooms and providing ventilation to urban interiors. It also aided in the design of aesthetic effects such as the interplay of light and shadow moving in a consciously modeled manner over buildings, monuments, etc.³⁷.

The quality which set apart the medieval ceremonial urban layout of the center of Beijing during the XIII and XIV centuries is "symmetrical asymmetry", as well as that of "strict architecture, soft gardening". "Asymmetrical symmetry" is a quality of shaping the Chinese cultural landscape, stemming from, among other things, the concept of "zen" - which is broadly associated with Japan around the world, but which had originated and made the most impact in China [16]. Composition based on "symmetrical asymmetry" has been introduced to the wider Western population by Charles Jencks, who wrote about the meaning of the Chinese garden [11] and on postmodernism in architecture (cf. *Language of Post-Modern Architecture*). Although these publications contain the interpretation of Chinese urban planning and garden composition from the point of view of an architect, the publication by Maggie Keswick views them through the lens of fine arts [13]: for instance by examining the contrast between the "strict" buildings and the "soft" qualities of ponds and gardens. The asymmetrical, soft components of the composition of the center of Beijing's landscape are formed by the softly shaped ponds tied in with natural looking channels that complement the rectangular architecture of the pavilions and temples [17]. This complex is an icon of the capital and one of its most important symbols. It stands out in the plan of the city, as well as in its birds-eye view. It is an emblematic sign within the city's urban structure, which separates Beijing from other metropolises when viewed from the perspective of the science of the art of building cities³⁸.

4. THE RELIGIOUS AND PUBLIC CENTER: OF BEIJING AND OF THE "MIDDLE KINGDOM". THE CONTINUATION AND CULMINATION OF THE YONGLE EMPEROR'S "FORBIDDEN CITY" – "THE OLD PALACE"

An excellent example of rigorous symmetry intertwined with a loose composition, as well as that of urban geometry contrasted with organic forms is the icon of Chinese urban planning, culture and national identity - the so-called Forbidden City. It forms Beijing's center, from which the metropolis spread out ever wider while making use of its geometry [30].

The Forbidden City played the role of a "framework" of the majesty of China's ruler - "for the glory of the empire"³⁹ - during the most important period of its development: the deputy of the god of the ancestors and the absolute lord of men.⁴⁰ The Chinese name of the complex is pronounced as Gu Gong, which translates to Old Palace. The term Forbidden City, however, was and is officially always received by the Chinese with distaste. It is

³⁷ Sources include. 1. The classical approach of studying the subject literature; 2. Studying the subsequent plans – the later the period that they applied to, the more complete the sources; 3. Information provided by the Museum of the History Of Beijing, studied in situ. Especially in the forms of plans and maps dated to the following years: 1830, 1848, 1861, 1870, 1874, 1875, 1978, 1986, 1890, 1879, 1900, 1903, 1907, 1912, 1914, 1915, 1916, 1921, 1925, 1926, 1930, 1934, 1935, 1936, 1938, 1948, 1953, 1957, 1968, 2005, 2010. The presented set showcases the spatial changes to the capital's structure, its urban highs and lows, as well as its rebirth. The web addresses of the Beijing City Museum are provided here: [22], [23] 4. The museum contains an animated model of the metropolis which is tens of meters long. 5. Studying the extant state of the city.

³⁸ This topic was presented to the students of the Faculty of Architecture of the Krakow University of Technology in the 1960's by professor Andrzej Domański during his lectures on the "History of the Art of Building Cities".

³⁹ A term used by Jean D'Ormesson when referencing a particular period of France's greatness; cf. [4].

⁴⁰ „The king in his walled city symbolized Everything under Heaven. He was to cling to Tao, uphold wisdom and protect greatness. Such a course of action would free his subjects of their suffering, exploitation, bitterness, danger and doom [29]. The name of the "Forbidden City" was coined mainly to highlight the separation of the Imperial authority from the nation and its autocratic power.

used mostly by locals who are in opposition to the government or by foreigners who cannot quite grasp the subtle difference in meaning [24].

The beginning of the complex's construction is dated to the Mongol Yuan dynasty, which reigned during the years 1279-1368.⁴¹ Its ruler played host to the extraordinary Marco Polo, the author of one of the most fascinating books of all time [25], unchangeably wonderful - both in the memoirs and the thoughts that it contains. He would listen to his guest's tales of the cities of Europe and the rest of the world, in addition to discussing with him the Chinese art of building construction⁴². However, the essential founder of the complex, erected during the years 1406-1420 was the ingenious and highly controversial Yongle⁴³ Emperor (1360-1424)⁴⁴. He hailed from the core of the Chinese people and from the aristocratic house of Han.⁴⁵

The Forbidden City is composed of imperial residences and multiple religious and utilitarian buildings. It is made up of nearly 1000 buildings, structured around squares, greenery and numerous examples of beautiful street architecture. The complex is the historical center of the city. It possesses a general overarching harmony, has a rectangular outline and square-shaped public spaces. Its defining trait is a consequent adherence to architectural and urban axes. The unique balance between the sublime form of the entirety of the complex is at times achieved through the harmonious contrasting of different elements at either side of an axis, that nevertheless carry the same aesthetic "weight". The capital was previously located in Nanjing⁴⁶.

The aforementioned controversy surrounding the Yongle Emperor was based on the fact that he was exceptionally cruel for his period⁴⁷, while at the same time being a gifted administrator and builder. These ambivalent qualities make him a figure similar to Herod the Great (74-4 BC), the king of Israel appointed by the Romans, the builder of the Second Temple, Caesarea and Masada. The Yongle Emperor was also unique in the fact that he had quite an atypical personality for a Chinese man. He was open to contact with the outside world more than any other emperor of China throughout history. He was absolutely exceptional in that regard. He evidently paid little heed to the teachings and philosophy of Confucius, whom he formally venerated by enforcing a widespread cult of his persona. On the one hand, the emperor wholeheartedly supported the Confucian ideal of divine power and the pressure on the subjects to blindly obey their ruler - as well as the arbitrary punishment and torture of the subjects by their superiors, while on the other he omitted those backwards views of the "great teacher", which advised the emperor to completely seal off his kingdom from the world [21]. The Great Wall of China is an example of this policy of isolationism implemented by the Yongle Emperor's predecessors. Its construction had ended in 1386 during the reign of his predecessor from the Ming dy-

⁴¹ The period coincides with the end of the Piast dynasty and the beginning of the reign of the Jagiellon dynasty. The Forbidden City was in its idea, location and the scope of the first phase of its construction - the brain child of Genghis Khan's grandson, Kublai Khan, a powerful emperor in his own right (1215-1294).

⁴² cf. its fictionalized version: [3], passim.

⁴³ Yongle had built the Forbidden City by making use of the aforementioned Rite of Zhou, which was 2500 years old at the time. He also made use of Chinese "geomancy" which applied to the placement and design of buildings, which is known in the West as Feng Shui. As a consequence of his positive experience with Beijing, the emperor moved the capital of the empire to this city in 1421.

⁴⁴ Cf. in Poland: Jogaila around 1362-1434.

⁴⁵ which subsequently merged into the Ming dynasty, which ruled during the years 1368-1644. This dynasty also had certain Mongolian roots. These made themselves evident by their political orientation towards the north - through Mongolia to Siberia. They were also very cruel, in contrast to the more easygoing and friendly ethos of the central and southern Chinese.

⁴⁶ It was also called Jianye and Jiankang, probably from the river Yangtze, near which the city was located. It was not a single name spelled or pronounced differently, but completely different names in terms of their meaning. The current name of Nanjing was given to the old capital as a sort of goodbye by the Yongle Emperor during the period of moving the capital to Beijing. Nanjing was a traditional city of the elite, with a subtle beauty, which, in a similar manner to Krakow, despite being officially degraded in status, remained as the main seat of culture, thought and high value.

⁴⁷ He was made infamous by the horrible torture and eventual killing of 2880 women from his court as punishment for their perceived poisoning of his favorite. Cf. the strange, surreal poem "Bajka" by Tadeusz Gajcy, also used as the text of a song. Source: [5].

nasty. However, the second, more important reason for building the Wall was not tied to a philosophy of isolation, but by a very real danger from abroad, especially from the Mongols. It was inspired by the Yuan dynasty, itself of Mongol heritage, which had lost the imperial throne of China and wanted it back for reasons which are quite obvious. The Yongle Emperor was categorically against the isolationist stance⁴⁸.

5. "TIAN-AN-MEN SQUARE" – URBAN AND INHUMAN TOTALITARIANISM

One of the consequences of building the imperial Forbidden City, one which was inaccessible to the commoner, was the development of the nearby mega public space, the Square of Heavenly Peace - written as Tiananmen in the original Chinese version, Tian-An-Men in English. The famous square is located to the south of the Forbidden City. It is excellently illuminated by the sun, in addition to the great southern Gate of Heavenly Peace, which leads into the palace complex. The plan is based on the Rite of Zhou which is contained in the Magical Square, which demanded that the entrance be located on an axis - symmetrically and to the south of the city.

The urban whole of the City and the Square is not only the absolute center of Beijing, but also - mentally and symbolically - of entire China. In the minds of the Chinese themselves - it is the center of the world. The square is gargantuan in size⁴⁹.

From among the famous squares of the world, the Tian-An-Men square is perhaps one of the most frequently and most radically adapted ones⁵⁰. During the years 1954-1956, on the occasion of the approaching celebration of the tenth anniversary of Communist China (1949-1959) the square was further enlarged. From then on it measured 800 meters on its north-south axis and 300 meters on the east-west axis, making it the largest square in the world. It was paved with concrete slabs and stone blocks. The buildings standing at the sides of the square had been demolished, with the Great People's Hall and the Chinese National Museum erected in their place, creating elements of a true cityscape. The surface of this urban interior has only two large objects - the 38 meters high monument of the People's Heroes and the Mausoleum of Mao Zedong.

⁴⁸ He was a gifted diplomat, tending to international relations with neighboring countries, organizing impressive cooperation with other naval powers. To this end he built with the aid of his admiral Zeng He (also called Zu Man, who was a eunuch and a Muslim) a gigantic fleet of ships which were 150 m in length and 50 m in width, sporting a combined might of 300 000 officers and sailors. This fleet facilitated trade with at least 20 countries on 3 continents, as well as making forays into colonizing coastal areas. The Great Fleet was destroyed, perhaps by a hurricane, during a bold voyage on the Pacific, in the area of Shanghai, from which it was based. In order to commemorate its legend, the Chinese Culture and Language Institute has been established at the opposing side of the Pacific Ocean on the coast of California, between San Diego, USA and Tijuana, Mexico. The history of the Great Fleet of China was written about by Gavin Menzies, a pseudo-historical fiction writer from England born in 1937, the former commander of a British submarine [20].

⁴⁹ 880 m in length, 500 m in width with an area of 440 000 m² = 44 ha. This makes Tian-An-Men the largest deliberately composed historical urban square in the world (not counting exotic military fields like the one in Jakarta, which present no cultural or social value). As a comparison, the Parade square in Warsaw is 600 by 400 m with an area of 24 ha; the Krakow market square has 220 by 220 m = 4,8 ha, while the Red square in Moscow, which is thought to be "great" by the Russians is "only" 300 x 70 m, taking up only 2,1 ha, less than 1/20 of the area of Tian-An-Men.

⁵⁰ It is the outcome of both the exceptionally violent political history of China during this period, as well as the ease with which the Chinese undertake bold and responsible ventures. The square and the gate were built in the year 1417 under the supervision of the Yongle Emperor. During the year 1651 the structures were rebuilt following an invasion by Manchuria. Tian-An-Men from the era of the Ming and Qing dynasties was not only an urban square, but a multifunctional space. It was the location of religious ceremonies, military parades, executions, the place of presenting the decrees of the emperor and the results of nominations and state exams. The square was "only" 300 meters wide at the time and had the shape of the letter T, with its sides occupied by the offices of imperial administrators. These were destroyed in 1900 during the so-called boxer rebellion, while the square itself was bombed during World War 2. The former square began about half-way of its current length, with its southern edge being the location of the beautiful Tsong Hua Men gate, which had been destroyed along with many other precious historical monuments by the communists. The ruins were cleared after the war and the square took on a form similar to that which it has today. It became extremely important to the communist regime, which took power in 1949 under the leadership of Mao Zedong, who officially proclaimed their victory at the square.

The square is lit by tall streetlights. To its west is the Great People's Hall, while to the east - the Chinese National Museum. These buildings helped the square to become more spatially sequenced, introducing a division in its content. The square adequately fulfills its role as the "center of the Middle Kingdom", in the sense of its scale, its air of power or even terror. The year 1989, which is remembered for its social and political upheavals around the world, bringing freedom to a lot of countries, saw a massacre of peace loving students at the Tian-An-Men Square[12].

6. THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY – REPUBLICAN MODERNISM. THE ROLE OF THE FIRST DEMOCRATIC LEADER, SUN YAT-SEN

For China, the years 1911-2015 have brought changes so vast that they can be seen as the largest thresholds ever to have been crossed by any country. This period has brought with it the fall of an empire, the rise and fall of a democracy, the establishment of communism and the transformation towards a globalist power which aims to form a synthesis between the ethos of the East and the West. After the death of the Yongle Emperor, the international relations of China and the rest of the world ceased for many centuries⁵¹.

The democratic revolution of the years 1911-12 has brought with it the fall of the empire which saw the birth of a unique form of Chinese republicanism in the manner established by the Kuomintang party. It emerged and took for itself the power which was ripe for the taking, under the leadership of an educated and well traveled man from a simple peasant family, who had subsequently become the first democratic president of China, who returned from political exile in order to open the gates of the Middle Kingdom to the world. It is during this time that a lot of the cities of Asia and America see the development of their Chinese districts - the famous Chinatowns⁵².

The conditions presented above have lead to China becoming open to Western influences in architecture and urban design. The bibliography of the history of the art of the building cities holds a place of honor for Sun Yat-sen's work "The International Development of China". It was published in Chinese in 1920 by Commercial Press, Shanghai and

⁵¹ The separatist and antidemocratic philosophy of Confucianism had replaced the soothing ideology of Tao as the official ideology. Tao was proclaimed as anachronistic. After the rule of the Ming dynasty, which was removed from power in 1644, the Manchurian Qing dynasty took over the reins of power until the year 1911. This period is often described as a successful period in China's history by European continental historiography. However these assumptions are made mostly in reference to the consumer standards of the era and the everyday administration of the state rather than the condition of its culture, which stagnated due to a lack of attractive paths of evolution and innovation [27].

The Qing dynasty openly accepted and profited from British colonialism. They tolerated the flooding of Chinese markets with British products which lead to widespread economic hardship of domestic producers, as well as the spread of the "opium culture" and the development of international trade in this deadly product (cf. the so-called opium wars). The last emperor from this dynasty, the young Puyi emperor became a puppet in the hands of the local officials and later of the invading forces, - especially the historical enemies of China - the Japanese, who created an artificial puppet state within the country called Manchuria. The political incompetence or even outright traitorous conduct of the emperors and the isolationism of the Middle Kingdom continued throughout most of the modern era until the fall of the empire and the emergence of the republic.

⁵² Faced with overpopulation in the country, the Chinese emigrated and settled in other countries, forming communities that often specialized in Chinese gastronomy and handiwork. The period of the republic of Sun Yat-sen has also brought with it a wonderful stream of immigrants who located their capital in the opposite direction - in China. The great power has opened itself to the world for the first time since the reign of the Yongle Emperor, which lead to the cities of Canton and Macau becoming regional powers, as well as laying the groundwork for the development of Hong Kong. English colonialism from the Qing dynasty period and the opium wars were replaced with trade and mutually respectful relations with the West. Social reforms were introduced for the first time in the thousands of years of China's history. The nationalization of the imperial estate was one of the more spectacular changes. During the 1920's, thanks to the domestic policies of Sun Yat-sen, the Forbidden City was converted from an imperial residence into a widely accessible historical monument. The same policy applied to other imperial residences, gardens and parks.

It is thanks to these social policies that Sun Yat-sen has been called the Father of the Nation and remains one of the most authoritative modern Chinese man in history. He died early due to an incurable illness in 1925 at the age of 58. His mausoleum is located in an elegant part of Beijing called the Fragrant Hill in the Biuan temple complex. It is a place visited by the most illustrious individuals, including politicians from all sides of the political spectrum, including those that are in a state of extreme conflict with one another.

in English by G.P. Putnam's Sons in London and New York in its subsequent editions from the years 1922, 1926 and 1929. It is currently available in PDF format on the Internet, as well as in the form of a low-price Kindle edition on the Amazon Digital Service. Apart from its highly interesting theoretical section, which is based on the author's excellent first-hand knowledge of Chinese cities, it is also noteworthy for its two concepts regarding two of China's port cities.

The first of these is the seaside city of Tianjin near the bay of the East China Sea. The second analogical concept was for the city of Suzhou, the satellite city of Nanjing and Shanghai, located near the Great Channel. We can currently see that these cities have come to see lightning fast development owing to their then-early modernist principles and now form urban complexes with several million inhabitants. Sun Yat-sen wrote about that it was his idea to have these cities develop into ports as big as that of New York⁵³. Rem Koolhaas has interestingly commented on this idea of utilizing Western trends in urban design, by writing that the Father of the Republic of China had come to the realization that the foreign communities of the Pearl River Delta established a precedent for modern Chinese urban planning. Sun Yat-sen had been the first to suggest that the modernization of China requires that its cities require change⁵⁴.

7. THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY – THE COMMUNIST SOCIALIST REALISM AND SOCIALIST MODERNISM

After two decades of tragic armed conflicts and national tragedies⁵⁵, mainland China was entirely under the rule of the Communists under the leadership of Mao Zedong⁵⁶.

The relations between the genocidal regimes of Mao and Stalin, as well as those of the latter's successors after the year 1953 were either friendly, distrustful or even hostile. In the years of socialist realist culture between 1949 and the rejection of Stalin in 1956. Mao copied Stalinism. With a characteristically Asian fervor he greatly overstepped the principles and policies of the Soviets in terms of erasing the architectural and urban heritage of Imperial China's tradition and its many works. Beijing in particular saw the demolition of a great number of wonderful spatial complexes and buildings. In the field of new construction developments, the focus was on emulating the socialist realist approach of the Soviets. From the many developments of the regime of Mao Zedong, the introduction of strict urban planning in the year 1953 deserves much praise.

It was, of course, based on the ancient Chinese urban planning tradition which dated back to at least the times of the Rite of Zhou around 2500 years ago, and the "Neoclassical Standards" which have been refined over entire centuries [15]. On the other hand, from the fifteenth century AD, the "Plan of 3,5 squares of Imperial Beijing" by the Yongle Emperor has been in constant effect. It has successfully and sufficiently survived to the industrial eruption introduced by Mao and inspired by the Soviet model, later spurred on by the arms race of the Cold War. The grand ambitions of the regime demanded that Beijing no longer hold the position of just another of China's large cities, but that it should take its place as one of the world leading mega-metropolises. To this end, the central Planning Institute was established in Beijing, which would coordinate and monitor all of the vital ventures of the Chinese "empire".

⁵³ Orig.: "My idea is to develop those ports as large as New York". in: [28] p, 84.

⁵⁴"The Father of the Chinese Republic remarked that the enclaves of foreigners in The Pearl River Delta established a precedent for China's modern urbanism. Starting with their models, Dr . Sun was the first to suggest that modernization of the state required the transformation of Chinese cities" [7] p. 57 - 89. Koolhaas, Rem, op.cit.[20] p. 84.

⁵⁵ as well as of the communist state (1929-1939-1949), for instance at the famous Nanjing massacre perpetrated by the Japanese and Manchurian invaders, the civil wars between the communists and the Kuomintang, the secession of these patriots under the leadership of Chiang Kai-shek on Taiwan.

⁵⁶ who officially proclaimed the so-called People's Republic of China at the Tian-An-Men square in 1949. According to the communist ideology, Mao and his regime treated the outside world with open distrust and hidden hatred. In terms of the global politics of the Cold War and the Iron Curtain, China, the Soviet Union and a selection of satellite states were part of a political power block under the leadership of Stalin.

The Institute, in accordance with the totalitarian policies of the government, functions to this day and the largest global ventures in China need to be approved by it regardless of the wishes and opinions of private Chinese or international investors, shareholders, designers, consultants or other parties [15a]. As we return to 1953 it is worth mentioning that the historical center based on the principle of the "3,5 squares" was treated as classical and real in terms of geometry, becoming a foundation for a wonderful concentric and radiant system of octagons which stack upon each other like the rings of a tree, eight of which are featured in the current plan. The aforementioned pioneering mega plan of 1953 only lasted for five years. The cause of this was the rapid explosion of industry, which resulted in switching the Chinese economy to the Soviet five year plan model. Similar Stalinist five year plans functioned in the Polish People's Republic at the time.

The subsequent edition of the masterplan of Beijing was developed in the year 1958 - five years after the plan of 1953. The new plan was similarly perfect in terms of structure and composition, forming the best possible professional continuation of its preceding edition. In terms of content, however, as far as programming and implementation goes, it had exemplified Mao's insane ideology of locating dangerous factory complexes in the middle of cities - a move dangerous to the health of the inhabitants - which was - against all reason - designed and implemented. The year 1958 brought with it the insane Maoist concept of the Great Leap Forward (1958-1962) a grand economic experiment which ended in complete disaster and millions of dead due to starvation, pollution-related diseases and executions which rose in number as fast as the program itself was failing.

Mao's second priority in regards to growing Beijing's metropolitan structure was the construction of large scale housing complexes. Following the destalinization process in the Soviet Union and its allied states after the autumn of 1956 in the fields of architecture and urban design, Mao followed suit by rejecting the principles of socialist realism and replacing it with socialist modernism. As a result - the palace-like public and residential blocks of Beijing began to be replaced with huge and densely spaced "tile-covered boxes". This style of building was preferred due to erosion protection, as it was easier to perform than applying plaster. This process, however, caused immense damage due to preventing the structural substance of the buildings from "breathing", sealing them almost hermetically. Covering the walls with tiles also lead to the emergence of a "toilet aesthetics" applied on a grand urban and architectural scale.

It is even further depressing and inhumane that, as it was already mentioned, Chinese socialist modernism introduced gigantism and the mass construction of repetitive, monotonous structures, especially in the form of huge housing blocks as a replacement of the socialist realist scale, which, despite its camp aesthetic was much closer to the more human historical buildings. The further stages of Mao's regime, during the 1960's and 1970's lead to China's isolation from the rest of the world, prompting cultural and economic stagnation caused by Maoist Communism. Ironically, despite a blatantly atheist and totalitarian regime, it was doomed to repeat the failures of Confucianism. Confucian tradition was treated by Mao selectively and on an on and off basis as the years went by. It was useful to him in promoting blind obedience to the government, but at the same time proved to be uncomfortable as an element to be erased during the famed Cultural Revolution, when tradition and high values were proclaimed obsolete. It became another catastrophe with an immeasurable cost in human lives, suffering and loss in the field of culture and the arts, which came to an end along with the life of the monstrous dictator in 1976.

8. THE TWENTY FIRST CENTURY – TRANSFORMATIVE GLOBALISM, FUTURE PLANS

The history of China has made a turn for the better after those troubled times, especially so in the field of shaping cities. The reins of power were taken by the supporters of political and economic change and of opening up to the idea of democracy (albeit in a limited,

Eastern version), as well as of a market economy and renewing economic and cultural ties with the West. A symbolic persona in that regard was the politician Deng Xiaoping (1904-1997, the leader of China in the years 1978-1989)[24]. During Mao's reign he put his life in danger on two occasions by opposing his policy of the Great Leap Forward, as well as standing against the Cultural Revolution, which he paid for with being stripped of all offices and being forced to work as a locksmith's assistant in a tractor factory.⁵⁷

In the field of domestic territorial policy, Deng was focused on the south-western region of China, located on the shores of the South China Sea, which is a part of the Pacific Ocean. To be more specific, he turned his attention to the Pearl River Delta, to cosmopolitan Hong Kong and the beautiful Chinese cities of Canton, Macau and others with a wonderfully warm climate - both in terms of atmosphere and the people who live there. He backed an extreme experiment - the creation of special economic zones in those areas, which became a part of the global economy, with numerous Western shareholders and advisors, including architects. These new conditions - never before seen in Chinese history - have allowed the powerful combination of Chinese work ethics and foreign investment to start a huge economic boom which started China on the road to lightning-fast economic development [24]. The year 1980 saw the founding of the city of Shenzhen as a part of this program. The former fishing village is now a metropolis with seven million inhabitants [15a], while the new foreign and economic policy was introduced to other carefully selected areas of the country.

This transformation brought with it developments of a yet unseen dynamic to Beijing. Their magnitude, scale and risky contextual boldness, for instance in the case of historical monuments (the opera house by Paul Andreu near the Forbidden City which looks like a gigantic UFO), have led to an even stricter government control of real estate development. This applies especially to ventures with a sizable share of foreign investment, which involves large numbers of external co-investors, lobbyists, advisors (for instance Rem Koolhaas) and world class architects (like Zaha Hadid). Most of the prestigious real estate development ventures feature a competition stage which is either open to all architects or to only those that have been invited. However, at the basis of this architectural eruption lies traditional Chinese perfectionism, precision, class and the imperative of spatial design on the scale of the city - embodied in the form of the General Plan of Beijing residing at the National Planning Office.

The famous "cult master plans" of the capital from 1953 and 1957/8, apart from being nearly perfect, have lost their validity long ago, especially in light of the real estate development boom which continues since 1980. A need arose for Beijing's plans to broaden their scope: both in terms of transport (from 5 bypasses in 1958 to 8 in the current plan), territory (the need to broaden areas assigned for construction) and programming (for instance by allowing the construction of high-rises). The newest plans are a harmonious continuation of earlier tendencies, nevertheless featuring obvious innovations. Some of the earlier traditional elements of Beijing's master plans, for instance the consequent implementation of bypasses and the main axes of "cardo and decumanus", the grid system - are still in effect or perhaps made even more pronounced⁵⁸. This is perhaps the

⁵⁷ After a tumultuous period of power struggles during the years 1976-1989, when the Maoist regime was removed from power and held accountable for its crimes, Deng started to pursue groundbreaking reforms. He consequently introduced the famous policy of "one country - two systems". This means the introduction of a large degree of a free market economy based on private ownership and the opening of the flow of investment and individuals between China and the West. The other part of the experiment, the "second system" meant the inviolability of the officially communist regime, the ongoing and undisputed rule of the communist party, with central and local government offices appointed entirely through nomination. The political divide between communist mainland China and its democratic counterpart on Taiwan has slightly eased in 2015. Hong Kong has become a field of contention between the autonomist approach and totalitarian rule by Beijing. During the youth protests of 1996 and 1998, Deng Xiaoping was already in deliberate retirement, yet still exerting considerable influence. In the situation that he had been faced with, he adopted a stance against the opposition and did not stand against the massacre of civilians during the night of the third of June 1989 which was perpetrated by the national armed forces using automatic fire and tanks at the Tian-An-Men square [27].

⁵⁸ The current body of master plans of Beijing is composed of the following elements: (1) The Rebuilding and Expansion Plan of Beijing (draft edition), 1953; (2) The Rebuilding and Expansion Plan of Beijing (revised draft

direct opposite of what is commonly done in Poland, both in terms of the proper continuation of plans, as well as in the general role of spatial planning, especially after the year 2003. This is why the "Lesson from Beijing" is as valuable as it is excellent [18].

9. THE TWENTY FIRST CENTURY - THE BUILDINGS OF BEIJING AS "HIGHER AND LOWER" ELEMENTS OF ITS URBAN STRUCTURE: THE ARCHITECTURE OF THE STREETS AND THAT OF THE STARS

The aforementioned grand expansion of Beijing, both in the standard, urbanization-driven sense, as well as the non-standard - for instance for the purposes of hosting the Olympic Games, world expos, festivals, etc., has introduced a great number of innovations in terms of architecture as the "furniture" of metropolises. The transformation "arrived" in Beijing when it only had five bypasses. They were surrounded with the architecture of times gone by - from traditional tenement houses, to social realist and social modernist buildings. The main positive quality regarding these subsequent generations of buildings is the evident and constant predilection of Beijing's designers to fashion most of the built environment so that it is focused on the streets. The pre-modernist urban buildings were, as a rule, laid out along the lines of the streets - forming frontages.

These streets were beautiful. The older districts feature wonderful white walls of residences with minimalist openings in the form of a circle or square. The cult of classical streets in the form of corridor-like interiors with pronounced frontages was also dominant in the modernist era of Beijing, a movement which espoused the dispersal of buildings, proposing a rejection of the traditional streets - with residential blocks all the way from the ground floor, without commercial spaces at street level. The locals call it the "capital style", one that is typical of a city which thrives on public life. Of course, the peripheral districts were filled with inhuman residential blocks, dispersed and loose like in all the countries afflicted with the plague of post-war modernism.

The so-called "street architecture" of Beijing, in a manner similar to other countries, took on a highly positive form during the period of postmodernism. This took the form of filling in the gaps of the frontages and in the establishment of new building complexes. The postmodernist tendency towards tradition as expressed through a built environment based on frontages, the traditional scale of tenement houses and finally - in its own peculiar decor (pinnacles, cornices, columns, the use of doors and windows using the "wall and opening approach") - all of this worked well in terms of complementing the urban substance, doing so in its own, slightly plastic, kitschy fashion. Metropolitan Beijing had its authors burdened with a lot of tasks involving large scale postmodern architecture associated with prestige - both official and corporate, in the form of hotels, etc.

Thanks to this, many ambitious buildings were built, often slightly in the style of the Krakow nativity crib, with two towers with a lower section between them and gatehouse-style passages. These buildings, despite often naive pinnacles in the form of towers, possessed a modern structure ("smart buildings") and were practically always of high material quality. They look like buildings from two different time periods. On the one hand they are postmodern - decidedly anti-modernist in their historical elements, while on the other they are modern, with a pronounced, powerful high-tech structure, with decisive elements like large glazing, terraces with flowing greenery or even waterfalls on their facades. The footbridges above the main streets are also very important in this landscape, often possessing steel or concrete structures. They underline the three dimensional nature of the streets as peculiar forms of mass public spaces, from which one can enter the building on the ground floor or through its terrace.

edition), 1954; (3) The Primary City Construction Master Plan of Beijing, 1957; (4) The Primary City Construction Master Plan of Beijing (revised edition), 1958; (5) The City Master Plan of Beijing, 1973; (6) The City Construction Master Plan of Beijing, 1982; (7) The City Master Plan of Beijing (1991-2010), 1991; (8) The City Master Plan of Beijing (2004-2020), 2004; in: [18], p. 155.

The final element of this work is the role that "star architecture" starts to play in the shaping of Beijing, a couple of words on which were already written earlier in the essay. The metropolises of various countries strive to have various "starchitects" to design buildings in them in order to promote their own importance and attractiveness through their works. China, as an essentially totalitarian state, can seemingly spend frivolous amounts of money gathered from its people through taxation on things which they have no say in. This allows the regime to freely hire willing authors to develop works that can bring prestige to the political and business oligarchy, with the authors themselves receiving all the more fame and free advertising of their services. The effect of this mechanism is the increasing number of architectural icons being built in Beijing.

The public opinion of the world associates Beijing with the National Stadium (2009) designed for the Olympic Games by Jacques Herzog and Pierre de Meuron and associates. This famous "nest" has been more or less successfully copied numerous times around the world. The National Center for the Performing Arts by Paul Andreu is also highly esteemed both by professionals and the general public. Its world-famous form is composed of a gigantic titanium and glass elliptical "UFO" with a diameter of 212 and 144 meters. The refined austerity of its form is almost minimalist.

From among all the new and important buildings of Beijing, this building is located in the greatest proximity to the Forbidden City and the Tian-An-Men square, right next to the great socialist realist Great People's Hall - the symbol of Maoist power. The theatre is surrounded by a square, a transport artery and a great pond with a glass terrace which, along with it, forms a "fluid" part of the grand main foyer. Paul Andreu is famous for his great works of the Second Modernism, mostly for the round, concrete and brutalist Charles de Gaulle - Roissy airport near Paris.

Another example of important super-star buildings in the Soho region of central Beijing is Zaha Hadid's Galaxy Soho, designed in 2012 with the aid of Patrick Schumacher in the field of parametric modeling. It is a complex composed of four oval towers with a courtyard in the center, which is a reference to the traditional form of Chinese urban residences. It is located along a major transport artery, forming a strong urban accent. Its interiors are accessible both from the level of the street and from the elevated promenades which connect with the footbridge over the artery. The whole creates a truly modern conglomerate of functions and forms.

Each of the egg-shaped towers, along with their flowing connectors in the lower section of the complex present a striking aesthetic. This form is composed of stripes of black and white which encircle each level of the buildings - the white layers being the parapets while the black being the windows. This interplay reverses itself at night, when the constantly lit interiors create pearly white stripes, while the parapets become as black as the surroundings of the building, with which they seemingly meld. This is why the complex does not need any other illumination to become one of the most striking new buildings in Beijing.

On a finishing note, the author wishes to remind the reader of a certain widely publicized example of the architecture of the turn of the latest century and how it ties in with the spatial planning for Beijing in the years 2020-2030. It involves the construction of Rem Koolhaas's design of the central headquarters of the Chinese CCTV, the so-called "pants"⁵⁹.

The building itself possesses a refined form, which resembles a looped Moebius Strip, composed of six segments. Four of them are horizontal, connected into pairs at a straight angle (forming an L shape). One is lying on the ground while the upper surface of the other is located at a height of 234. These two shapes are connected by two diagonal pillars. Each of the six elements has an identical, square cross-section. It is an architecture that is absolutely unique - both deconstructivist in its entirety and minimalist in its detail.

⁵⁹ Award Competition: "Best Urban Tall Building Worldwide 2013", by Council on Tall Buildings and Urban Habitat (CTBUH). It is an international body in the field of tall buildings and sustainable urban design. A non profit NGO based at the Illinois Institute of Technology in Chicago. Por: [2], passim

This building is of immense importance in the sense of urban design. It is the beginning of a new high-rise district featured in the newest Beijing master plan - a sort of Chinese Manhattan. The building by Koolhaas, despite being destined to be surrounded by much higher, record-breaking towers - has had its spot reserved at the main axis of this district, which crosses the central Forbidden City like the analogy of the Roman "decumanus" axis between the east and west (cf. the second axis of Beijing from the north to the south, which cuts through the Tian-An-Men Square, the Forbidden City and the Northern Hill).

10. CONCLUSION

It is in this manner that the newest intellectual and extravagant architecture of the Third Modernism (Neo-modernism) logically merges with the great history of the art of shaping cities. It merges with the 2000 years of Chinese geometric urban planning of the Rite of Zhou and the 500 years of the model urban planning of the Ming dynasty era. The current harmonious, carefully controlled manner of Beijing's development - which takes the form of plans featuring subsequent octagonal bypasses containing an orthogonal urban grid full of gardens, parks, lakes and fascinating architecture for 20 million inhabitants and numerous tourists. The metropolitan capital of the Middle Kingdom is the greatest achievement of spatial and urban planning in China, or perhaps in the entire world that is interested in the harmonious management of the development of the super-metropolises of the twenty first century.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Batty M. 2007. *Cities and Complexity. Understanding Cities with Cellular Automata, Agent-based Models, and Fractals*. The MIT Press. Cambridge Mass., London, 565 ss.
- [2] *Best Tall Buildings 1948 – 2015*. 2015. Ed. Wood, Antony & Henry Steven. Council on Tall Buildings and Urban Habitat CTBUH & The Images Publishing Group, Chicago. 280 p.
- [3] Calvino, I. 2013. *Niewidzialne Miasta*. Wydawnictwo W.A.B. Warszawa, 134 s., passim.
- [4] D'Ormesson, Jean. 1975. *Chwała Cesarstwa*. Czytelnik. Warszawa 598 s.
- [5] Gajcy, T. 1992. *Wiersze Wybrane*. Wyd. Profile. Warszawa 110 s.
- [6] Gaśkowski J. 2008. *Prahistoria sztuki*. Trio. Warszawa, 260 ss.
- [7] *Great Leap forward*. 2002. Red. Koolhaas, Rem i in. Taschen. Köln, 800 p.
- [8] Haijan Liu.; Stapleton K. 2006. *Chinese Urban History. State of the Field*. W: *China Information*. Wyd. Sage Publications, Journals. Numer 3. Zeszyt 20. Londyn, s. 391-427.
- [9] Halizak M. E. 2013. One International Relation or Many? Multiple Worlds, Multiple Crises, Materiały: Ósmy Paneuropejski Kongres Stosunków Międzynarodowych. http://pts.m.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id+74.8-paneuropejski-kongres-stosunkow-miedzynarodowych, dostęp 2013_12_10.
- [10] Hsu, Immanuel. 2000. *The rise of modern China*. Oxford University Press. Oxford, s. 595 – 590.
- [11] Jencks Charles. 2007. *Znaczenia chińskiego ogrodu*. W: *Estetyka chińska*. Red. Zemanek, Adina. Wyd. Universitas. Kraków, s. 337-345.
- [12] Jian Ma. 2010. *Pekińska koma*. Zysk i S-ka Wydawnictwo. Poznań, 706 s., passim.
- [13] Keswick Maggie. 2007. *Okiem malarza*. W: *Estetyka Chińska*. Red. Zemanek, Adina. Wyd. Universitas. Kraków, s. 319-335.
- [14] Koolhaas Rem. Craciun Michai. Dr. Sun Yat-Sen's 1922 proposal for a new northern harbor. In: *Great Leap forward*. Taschen. Köln, p. 67 – 89.
- [15] Kosiński W. *Sztuka urbanistyki na tle Chin - zarys ewolucji. Charakterystyka wybranych miast*. *The art of urban design in relation to China - the outline of the evolution*. A characteristic of the selected small towns. *Przestrzeń i Forma* nr 23 / Zeszyt 1_2015 *Space & Form* no 23 / Part 1_2015 s./p. 7 – 36.
- [15a] Kosiński W. 2015. *Kształtowanie krajobrazu miast chińskich na przykładzie Szenzen. Creating a landscape of Chinese cities on the example of Shenzhen*. *Czasopismo Techniczne. Technical Transactions*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej (w druku).
- [16] Kozyra A. 2010. *Asymetria (fukinsei). Prostota (kanso). Wzniosłość (kokö)*. W: *Estetyka zen*. Wydawnictwo Trio. Warszawa, s. 382-387 (440 s.)

- [17] Por. Lancaster, Roy. 1989. *Travels In China. A Plantsman's Paradise*. Wyd. Antique Collectors' Club. Woodbridge, 516 s., passim
- [18] Li Dongquan. 2015, *Policy, Space and Governance: Lessons from Beijing*. Business and Public Administration Studies. Vol. 9, No 1. Washington Institute of China Studies (WICS). Washington DC, s. 155.
- [19] Malisz B. 1981. *Zarys teorii kształtowania układów osadniczych*. Arkady, Warszawa 296 ss.
- [20] Menzies Gavin. 2002. 1421 – rok w którym Chińczycy odkryli Amerykę i opłynęli świat. Amber. Warszawa, 464 s.; oraz, tenże: 2009. 1434 – rok w którym wspaniała chińska flota pozełowała do Włoch i zapoczątkowała Renesans. Amber. Warszawa, 336 s.
- [21] *Nowe Dialogi konfucjańskie. Próba rekonstrukcji*. 2014. Red. Quian Ning. Wyd. Firma Księgarska Olesiejuk. Ożarów Mazowiecki, 278 s.
- [22] *Old maps of Beijing 1* http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Old_maps_of_Beijing
- [23] *Old maps of Beijing 2* http://www.drben.net/ChinaReport/Beijing/MapsofBeijing/Historic_Maps_Beijing/Beijing-Lay-out_Imperial_City.html.
- [24] Pao Basil. 2007. *Beijing Municipality*, w: China revealed. *A portrait of the Rising Dragon*. Weidenfeld & Nicholson. London, p.174 – 183.
- [25] Polo Marco. 2010. *Opisanie świata. Wydanie nowe z przedmową Umberto Eco*. W.A.B., seria Terra Incognita. Warszawa, 856 s. Wydanie klasyczne: Polo, Marko. 1954. *Opisanie świata*. P.I.W. Warszawa, 805 s.
- [26] Sit Victor; Funk.Shuen. 2010. *Chinese City and Urbanism: Evolution and Development*. World Scientific Publishing Co. Inc. Academic Complete. River Edge. New Jersey, 356 p.
- [27] Spence Jonathan David. 1999. *The search for modern China*. Norton & Company. London - New York. 828 p.
- [28] Sun Jat Sen. 1929. *The international development oh China*. G.P. Putnam's Sons. London – New York, p.84.
- [29] Wang Czen (Chen). 2009. *Wszystko pod Niebem miało swój początek. W: Tao Pokoju*. Helion Power One Press S.A. Gliwice, s. 191-193.
- [30] White Antony. 2002. *The Forbidden City*. Great Wall Publications - People's Fine Arts Publishing House. Pekin, 64 s.

O AUTORZE

Prof. zw. dr hab. inż. arch. w Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu, Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska. Założyciel, właściciel i kierownik pracowni „Studio AS”. Członek Komitetu Architektury i Urbanistyki P.A.N. Prowadził wykłady i warsztaty w 15 krajach: Europy, Azji oraz obu Ameryk.

ABOUT THE AUTHOR

Professor of Architecture, in The Atelier of Landscape Architecture Design, Institute of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology. Founder, owner and leader of the “Studio AS”. Member of the Committee of Architecture and Urbanism in the Polish Academy of Sciences. He performed lectures and workshops in 15 countries in: Europe, Asia and both of the Americas.

Kontakt | Contact: wkosinski@poczta.onet.pl; tel. +48/511-906-665